

POLENOVÁ

TEREZA

2022

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Prevence syndromu rizikového chování ve škole

Prevention of risky behavior syndrome at school

STUDIJNÍ PROGRAM

Specializace v pedagogice

STUDIJNÍ OBOR

Učitelství praktického vyučování a odbor. výcviku

VEDOUCÍ PRÁCE

PhDr. Miroslava Kovaříková, Ph.D.

POLENOVÁ

TEREZA

2022

I. OSOBNÍ A STUDIJNÍ ÚDAJE

Příjmení: **Polenová** Jméno: **Tereza** Osobní číslo: **492750**
Fakulta/ústav: **Masarykův ústav vyšších studií**
Zadávací katedra/ústav: **Institut pedagogických a psychologických studií**
Studijní program: **Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku**

II. ÚDAJE K BAKALÁŘSKÉ PRÁCI

Název bakalářské práce:

Prevence syndromu rizikového chování ve škole

Název bakalářské práce anglicky:

Prevention of Syndrome Risky Behavior at School

Pokyny pro vypracování:

Bakalářská práce se bude zabývat problematikou výskytu nejčastějších druhů rizikového chování ve školním prostředí, mezi jednotlivci i v třídním kolektivu. V teoretické části bude na základě literární rešerše vymezena základní terminologie problematiky a přehled nejčastějšího rizikového chování na školách. Zpracován bude přehled forem prevence a možností školy. V praktické části bakalářské práce bude realizováno formou kvantitativního šetření, metodou dotazníku výzkumné šetření rizikového chování ve školách. Výsledků šetření bude použito pro doporučení pro školní praxi.

Seznam doporučené literatury:

BENDL, Stanislav. Kázeňské problémy ve škole. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, 260 s. ISBN 978-80-7387-436-0
JANOŠOVÁ, Pavlína. Psychologie školní šikany/ L. Kollerová, K. Zábrodská, J. Kressa, M. Dědová. Vydání 1. Praha: Grada, 2016, 416 s. ISBN 978-80-247-2992-3.
KABÍČEK, Pavel, Csémy Ladislav, Hamanová Jana a kolektiv. Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví, Praha: Triton, 2014, 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.
KOLÁŘ, Michal. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-87-5.

Jméno a pracoviště vedoucí(ho) bakalářské práce:

PhDr. Miroslava Kovaříková, Ph.D. Masarykův ústav vyšších studií ČVUT v Praze

Jméno a pracoviště druhé(ho) vedoucí(ho) nebo konzultanta(ky) bakalářské práce:

Datum zadání bakalářské práce: **05.01.2022** Termín odevzdání bakalářské práce: **19.08.2022**

Platnost zadání bakalářské práce: _____

PhDr. Miroslava Kovaříková, Ph.D.
podpis vedoucí(ho) práce

doc. Ing. David Vaněček, Ph.D.
podpis vedoucí(ho) ústavu/katedry

prof. PhDr. Vladimíra Dvořáková, CSc.
podpis děkana(ky)

III. PŘEVZETÍ ZADÁNÍ

Studentka bere na vědomí, že je povinna vypracovat bakalářskou práci samostatně, bez cizí pomoci, s výjimkou poskytnutých konzultací. Seznam použité literatury, jiných pramenů a jmen konzultantů je třeba uvést v bakalářské práci.

Datum převzetí zadání

Podpis studentky

POLENOVÁ, Tereza. Prevence syndromu rizikového chování ve škole. Praha: ČVUT 2022.
Bakalářská práce. České vysoké učení technické v Praze, Masarykův ústav vyšších studií.

**MASARYKŮV ÚSTAV
VYŠŠÍCH STUDIÍ
ČVUT V PRAZE**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že jsem všechny použité zdroje správně a úplně citovala a uvádím je v příloženém seznamu použité literatury.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této závěrečné práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Praze dne: 01. 08. 2022

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucí práce, paní PhDr. Miroslavě Kovařkové Ph.D. za vstřícnou pomoc a podporu při vzniku této práce. Dále velice děkuji všem, kteří mi svými odbornými radami pomohli k ucelení této práce. Veliké poděkování patří také mé rodině za nemalou pomoc.

Abstrakt

Bakalářská práce definuje problematiku syndromu rizikového chování v adolescenci. Zaměřuje se na vymezení základních pojmů, které se týkají této problematiky. Vymezuje období dospívání a pojem rizikového chování. Práce klade důraz na popis syndromu rizikového chování mládeže a popis rizikových faktorů, které ovlivňují vznik rizikového chování jako vliv školy, vrstevnických skupin a rodiny. Ve větší míře odhalí úskalí nejzávažnějšího rizikového chování ve škole, šikany. V závěru práce dotazníkové šetření posuzuje roli osobnostních charakteristik v souvislosti se syndromem rizikového chování v dospívání.

Klíčová slova

syndrom rizikového chování, rizikové chování, šikana

Abstract

The bachelor thesis defines the issue of risk behavior syndrome in adolescence. It focuses on defining the basic concepts that relate to this issue. It defines the period of adolescence and the concept of risky behavior. The thesis emphasizes the description of youth risk behavior syndrome and the description of risk factors that affect the emergence of risk behavior such as the influence of school, peer groups and family. To a greater extent, he reveals the pitfalls of the most serious risky behavior at school, bullying. At the end of the work, the questionnaire survey assesses the role of personality characteristics in connection with the syndrome of risky behavior in adolescence.

Key words

risk behavior syndrome, risk behavior, bullying

Obsah

Úvod	8
1 Vývoj v dospívání.....	10
1.1 Dospívání	10
1.1.1 Dělení adolescence.....	10
1.1.2 Vývojové úkoly v adolescenci.....	12
1.2 Socializace	12
1.2.1 Socializační skupiny	12
2 Rizikové chování	15
2.1 Terminologie.....	15
2.2 Druhy rizikového chování	16
2.3 Faktory ovlivňující vznik rizikového chování	17
3 Rizikové chování ve škole	19
3.1 Školní prostředí jako rizikový činitel	19
3.2 Šikana.....	20
3.2.1 Vývojová stádia šikany.....	22
3.2.2 Formy šikany.....	23
3.2.3 Varovné signály šikany	25
4 Prevence	26
4.1 Vymezení pojmu	26
4.2 Úrovně preventivních aktivit	26
4.3 Minimální preventivní program školy.....	28
4.3.1 Školní metodik prevence	28
5 Definování cíle, hypotézy	31
5.1 Cíle výzkumu	31
5.2 Hlavní hypotéza	31
5.3 Vedlejší hypotéza.....	31
6 Realizace výzkumu	32
6.1 Popis vybrané školy	32
6.2 Popis metod	32
6.3 Popis a interpretace získaných dat	33

6.3.1 Cíle hypotéz	47
Závěr	48
Využití výsledků pro školní praxi	49
Seznam použité literatury	50
Seznam tabulek	52
Seznam grafů	52
Přílohy.....	53
Evidence výpůjček.....	56

Úvod

Už od pradáva si každý jedinec prochází obrovskou změnou, kdy se tzv. „odtrhne od mámina prsu“ a vstoupí do velkého a neznámého prostředí, které se jmenuje škola. Je nucen se přizpůsobit novému životnímu směru, rytmu, řádu a systému. Ten je mezi námi zaběhnutý a musí se dodržovat. Škola je instituce, která ovlivňuje na dobu několika let jedincovo dětství i dospívání. Mění ho a modeluje od dítěte až po jedince, který si dokáže vybrat své budoucí povolání.

Učitel je pro dítě nastupujícího do školy jedinou osobou, kterou bere na vědomí. V tuto chvíli se stává pro dítě velkou autoritou. Dosahuje mnohem vyššího postavení, než byla doposud u dítěte prioritou samotného rodiče. Vstupem do školního prostředí si vytváří vlastní „subkulturu“, která se vyznačuje zvláštním jazykem, zvyklostmi, rituály. Domnívám se, že na ně jsou učitelé napojeni kladně nebo napojeni vůbec nejsou. Pak nastupují spolužáci a rozvíjející se jejich vztahy. Ve třídě se vytvářejí podskupiny žáků mající společné zájmy a činnosti. Jakmile se děti ocitnou na druhém stupni základní školy, očekávání a nároky ze strany školy, rodičů i vrstevníků na ně se zvyšují. Toto období se pro dítě stává velice citlivé, náročné až citově vypjaté. Zároveň je pak nejvíce ovlivněno směrem do budoucnosti. Je to období, kdy prochází složitým somatickým vývojem. Z mého pohledu jde o nejnáročnější období života. Určitě si každý z nás takovým obdobím prošel. Někdy se objevilo malé „zaškobrtnutí“, které nás nutilo experimentovat, zkoušet pohnout danými hranicemi „naškrobené“ výchovy. Důležité je si uvědomit, že z tohoto náročného období dokážeme každý vyrůst.

Práci jsem si vybrala, protože mě tato problematika vždy zajímala. Pocházím z učitelské rodiny, kde se téma chování dětí ve škole probírá velmi často. Pokusím se ve své práci popsat problematiku rizikového chování dětí ve škole, zaměřím se na nejzávažnější problém ve školním prostředí a to šikanu. Také se pokusím nalézt účinné a efektivní řešení formou nástrojů prevence. Cílovou skupinou mé práce jsou žáci středních škol. Praktická část cílí na žáky 1. a 3. ročníků studia střední školy. V teoretické části se zabývám popisem typických školních rizikových jevů.

Vymezuji pojmy pubescent a adolescent a některé pojmy, které by se mohly jevit jako klíčové pro rozvoj tohoto chování. Popisuji faktory rizikového chování ovlivňující výskyt u vybraných cílových skupin na střední škole. Empirická část práce obsahuje dotazník, který byl zadán žákům Střední Živnostenské integrované školy v Sokolově. Je zaměřen na četnost projevů rizikového chování a jeho vliv na rozšíření dalších poruch.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vývoj v dospívání

V této kapitole se budu krátce zmiňovat o vývoji v dospívání podle Kabíčka, Langmajera a dalších autorů. Vymezím samotné období dospívání. Uvedu základní rozdělení včetně psychosociálního vývoje a nejvýznamnější socializační činitele.

1.1 Dospívání

Autor Kabíček (Kabíček, 2014) charakterizuje období dospívání takto: Období dospívání lze vymezit na období mezi 10. a 19. rokem života. Během tohoto období dochází k poměrně rychlým biologickým, psychickým a společenským vývojovým změnám. Urychluje se růst, jedinec pohlavně dospívá. V psychické oblasti jedinec hledá svou identitu a osamostatňuje se od rodinných vazeb. Pubertou se pak nazývá první, tzv. rychlá fáze adolescence, která pak vrcholí a končí dosažením pohlavní zralosti. Ve střední pozdní adolescenci probíhá především psychosociální vývoj.

Autor Hamanová (Hamanová, 1994) popisuje dospívání takto: „*Dospívání jako přechodnou fázi lidského života, kdy člověk přestává být dítětem, avšak není zatím dospělý. Dospívání je jedním z rizikových období lidského života. Dospívání je jedním z nejvíce formujících období lidského života, srovnatelné s nejranějším dětstvím.*“ (J. Machová, Dagmar Kubátová a kol. s.164).

Autoři Langmajer a Krejčířová (Langmajer, Krejčířová, 2006) uvádějí, že současně s biologickým zráním probíhá řada významných a nápadných psychických změn, které můžeme povšechně charakterizovat ohlášením nových pudových tendencí a hledáním způsobů jejich uspokojování a kontroly, celkovou emoční labilitou a zároveň nástupem vyspělého (formálně abstraktního) způsobu myšlení a dosažením vrcholu a jeho rozvoje.

1.1.1 Dělení adolescence

Podle Kabíčka (Kabíček, 2014) je dělení adolescence velmi obtížné. Začátek i průběh adolescence je velmi variabilní a individuální. Dívky somaticky vyspívají dříve, a to kolem 13. roku. Chlapci dosahují pohlavní zralosti (menarche) v průměru kolem 15. roku. Najdeme, ale i dospívající jedince (early maturers), u nichž není výjimkou menarche v 10 letech, tak i jedince dospívající později (late maturers) v 17 letech.

Systémů věkového rozdělení adolescence je velmi mnoho, proto zůstanu u často užívaného rozdělení dle Kabíčka (Kabíček, 2014): časná adolescence (10-13 let), střední adolescence (14-16 let), pozdní adolescence (17-19 let).

Časná adolescence: 10-13 let

V časně adolescenci převažují biologické změny, startuje pubertální růstová akcelerace a určuje se počátek pohlavního dozrávání. Úplný začátek hormonálních změn je patrný již 1-2 roky před začátkem adolescence a nazýváme jej adrenarche. U dívek tyto změny nastávají v průměru cca v 8 letech, u chlapců kolem 10 let. Časná adolescence je pak spojena se zrychlením růstu, který u dívek kulminuje v době kolem menarche cca 11 cm/rok, u chlapců je rychlost větší, max. 12 cm/rok a kulminuje v 15 letech.

Psychosociální vývoj, zejména emoční vývoj přináší jedinci v tomto vývojovém stádiu pohlavního dozrávání do života nové podněty. Somatika takového jedince se mění, hlásí se pohlavní pud, přecitlivělost na vnější podněty. Sám o sobě přemýšlí, pochybuje o sobě. Citové konflikty často vedou k emoční nestabilitě a k negativním emocím. Mnozí u nich pak jako by nerozuměli těmto změnám. Převládá nevyrovnanost a konfliktnost. Puberta bývá často nazývána obdobím druhé fáze vzporu. Emoční nestabilita, časté změny nálad, impulzivní chování a nepředvídatelnost reakcí pak často patří k této fázi dospívání.

Socializace jedince v tomto období přináší postupnou emancipaci od rodiny a navozování významnějších vztahů k vrstevníkům. Čím hlubší a jistější jsou vztahy v rodině, tím méně je komplikovaný proces emancipace od ní. Vztahy k vrstevníkům se v časně adolescenci intenzivně proměňují. Nastupuje proces osamostatňování.

Střední adolescence: 14-16 let

Ve střední adolescenci ještě přetrvává zvýšené růstové tempo. Růst po menarche velmi diferuje (mezi 3 a 17 cm), průměr je cca 8 cm. Formování postavy – rozšíření ramen u chlapců a formování boků u děvčat – je hormonálně podmíněno. V průměru v 15 letech dochází u chlapců k první ejakulaci. Jedinci si uvědomují svou sexualitu.

Sebepojetí a vztah k rodině a vrstevníkům je typickým znakem tohoto období dospívání. Vrstevnické skupiny experimentují se stylem oblékání, jejich zájmy se často liší. Někteří filozofují o smyslu života. Zatím co puberta je ve znamení napsaných vztahů jedince s rodiči, ve střední adolescenci dochází více k určité odtažitosti od rodičů a koncentrování se na vrstevnickou skupinu. Fyzická atraktivita a oblíbenost zůstává ve středu zájmu obou pohlaví.

Pozdní adolescence: 17-19 let

Somatické změny v tomto období jsou už mírné. Dospělý stupeň vývoje prsů, penisu a ochlupení je v 17-18 letech u 95 % chlapců a děvčat.

Sexuální experimentování postupně mizí a dospívající se orientují na trvalejší vztahy. Intimní vztahy začínají v jejich životě hrát velkou roli.

Období adolescence a jedinci jsou v tomto období se musí vyrovnávat nejen s radikálními změnami svého těla, danými dospíváním, ale i bezprecedentně rychle se měnícím okolním světem (Hamanová J., 2000). Studie z Harvardovy univerzity (Kagan, 1991) ukázala, že „v moderních, technologických společnostech se na cestě k dosažení zdravé dospělosti stalo nejrizikovějším obdobím dospívání – na rozdíl od rozvojových zemí i od dřívější doby, kdy nejrizikovějším bylo (a v rozvojových zemích stále je) časně dětství s jeho nemocemi. Sloganem Světové zdravotnické

organizace (WHO) se stalo, že klíčem ke zdraví dospívajících je jejich chování.“ (Kabíček, 2014, str. 32).

1.1.2 Vývojové úkoly v adolescenci

Chování a jednání adolescentů, ať zdravé „nebezpečné“, nebo rizikové, slouží k tomu, aby naplnili své osobně a sociálně smysluplné cíle, jako je dosažení identity či autonomie. Adolescenti jednají v určitém kontextu, nenáhodně, aby tak dosáhli pro ně osobně důležitých cílů. Jednotlivé fáze dospívání jsou vztahovány k průměrnému kalendářnímu věku, ve kterém vývojové změny nastávají. V dospívání je velký rozptyl dosaženého růstu a vývoje mezi jedinci jedné věkové skupiny. Obsah pojmů vztahujících se k dospívání je možno uvést následovně:

Podle J. Machové a kol. (Machová, 2012) je dospívání širším pojmem pro přechod mezi dětstvím a dospíváním. Adolescence se dělí na časnou, střední a pozdní, jindy jen na časnou a pozdní s hranicí mezi nimi 16-17 let. Ukazuje se, že dospívání se stalo nejrizikovějším vývojovým obdobím k dosažení zdravé dospělosti. Dospívající jsou také citliví na jednání s rodiči, kde se setkávají s kritikou svého nedokonalého chování, svěřují se jim méně než v dětství a nespolupracují.

1.2 Socializace

Z pohledu socializace Corneau (Corneau, 2000) vnímá období rané adolescence jako dobu druhého sociálního narození spojenou se vstupem jedince do společnosti. Změnu sociálního postavení vymezují v období rané adolescence dva důležité sociální mezníky. Je to ukončení povinné školní docházky a získání občanského průkazu v 15 letech. V období mladší adolescence se mění vztahy s lidmi, s dospělými i s vrstevníky. Pubescent odmítá podřízené chování, odmítá nadřazenost autorit, jakou jsou rodiče a učitelé. Je k nim kritický. Názory a rozhodnutí autority neakceptuje bezvýhradně, přemýšlí o nich a hlavně diskutuje. Dohadování s autoritou a demonstrace jejího odmítání je typickým znakem dospívání. Pubescent bývá k dospělým kritický a netolerantní. Dospívající vyžaduje rovnoprávnost. Kritický postoj k sobě samému bývá ukryt a znají ho jen ti nejbližší kamarádi. Proto není možné přiznat svoje, byť i uvědomované nedostatky a pocity nejistoty.

Pro osobnostní vývoj dospívajícího jsou důležité obdobné sociální skupiny a instituce jako v mladším školním věku, jenomže nyní mají jiný subjektivní význam a změnil se i jejich vliv.

1.2.1 Socializační skupiny

Rodina je stále důležitým zázemím, i když se od ní pubescenti začínají odpoutávat a osamostatňovat se. Kvalita vazby mezi dítětem a matkou, později mezi dítětem a otcem a dítětem a dalšími členy rodiny, je klíčovým činitelem osobnostního vývoje. Nejmocnější instinkt novorozeného mláděte je, podle Bowlbyho, hledání ochrany u nejbližšího dospělého. Pokud rodič nedokáže přiměřeně reagovat na dětskou potřebu bezpečí, dítě si o něm vytváří představu, kterou pak může zobecnit i na jiné lidi. Několik dlouhodobých studií již potvrdilo (Pöthe, 1996), že dětská představa o spolehlivosti a dostupnosti rodiče je v čase vysoce stabilní a ovlivňuje vazby k lidem až

do středního věku. Bylo také potvrzeno, že způsob, jak se matka váže na své dítě, má vztah ke způsobu, jakým se k ní vázala její matka.

Studie delikventně jednajících mladistvých založené na jejich popisu rodinného prostředí (Snyder a Patterson, 1997) ukazují rodinné prostředí jako chladné, s minimem rodičovského zájmu o děti. Rodiče jsou dětmi charakterizováni jako pasivní a odmítaví, nezainteresovaní na potřebách dítěte, v takových rodinách se u dítěte objeví vazba vyhubavá (která je příznačná pro děti rodičů, již se cítí nároky dětí přetížení) a dezorganizovaná (pro niž vytváří půdu agresivní odmítání dítěte, těžké tělesné trestání, eventuálně sexuální zneužívání a přetěžování dítěte dospělými odpovědnostmi). Zvláštní kategorií jsou děti, kteří rodinné prostředí vůbec nepoznaly. Tyto děti mají velmi oslabenou schopnost navazovat vztahy a nalézat v nich uspokojení. Jejich delikventní chování během dospívání a časné dospělosti bývá projevem naivity a „vrstevnického“ vidění světa.

Škola je institucí, která se dítěti zákonitě jeví jako velmi mocná, mocnější než rodiče. Škola je přechodem do nového světa práce – učení a je pro děti prvním setkáním s „veřejným prostorem“. Nástup do školy dítě prožívá jako vzestup na společenském žebříčku a posílení své prestiže. Dítě vstupuje do neznámých formálních (školní řád) i neformálních (spontánně vznikajících) vztahů. Dítě získává nové role, a to roli školáka, žáka, spolužáka. Škola významným způsobem přispívá k rozvoji dětské osobnosti a umožňuje dítěti integraci do společnosti. Škola se stává bodem, kolem něhož se organizuje každodennost dítěte a vyžaduje plnění povinností a nový typ konformity. Škola nabízí určitou perspektivu, přispívá k socializaci dítěte jiným způsobem než rodina a nástup do školy lze chápat jako významnou fázi procesu odpoutávání ze závislosti na rodině.

Volnočasové instituce ovlivňují jako sociální zařazení pubescenta, tak rozvoj jeho schopností a dovedností. Mohou kompenzovat negativní vliv rodiny i školní neúspěšnosti.

Vrstevnická skupina je pro dospívající stále důležitější, pubescent se s ní identifikuje, stává se pro něj zdrojem potřebné emoční a sociální opory. Podle psychoanalytika Erika Eriksona, který uvádí, že dospívající si svou vlastní identitu musí během dospívání vytvořit v průběhu dramatických střetů s rodiči, případně s jinými představiteli „světa dospělých“. Kdy hlavním prostředkem tohoto hledání jeho vlastního já má být vrstevnická skupina, jež se na prahu dospělosti stane nejvýznamnější referenční skupinou, zastíňující svým vlivem všechny ostatní skupiny, včetně původní rodiny. Rozvíjejí se zde symetrické vztahy přátelství a prvních lásek, ale i hierarchizované vztahy organizovanější party, která má svého vůdce, jehož musí ostatní respektovat. V rámci těchto sociálních skupin získávají dospívající nové role, role dospívajícího, roli člena party a roli blízkého přítele. Vliv vrstevnické skupiny je na vrcholu v 15-16 letech, tj. období střední adolescence. Ke konci adolescence už nejde o nekritický obdiv a přijímání všeho, co skupina proklamuje. Starší adolescenti jsou vyspělejší a jistější a ze závislosti na vrstevnické skupině se odpoutávají.

Kvalita vztahů mezi přáteli se odvíjí od pevnosti vztahů v rodině. Odráží tak vztah mezi rodiči a dítětem. Tyto zkušenosti jsou pak lehce přenositelné i do vztahů mezi vrstevníky, nejvíce se to projevuje v období dospívání. Dítě se mnohdy více socializuje v kolektivu přátel. Je tedy více než důležité, aby vztahy mezi rodiči a dětmi byly svou povahou kvalitní a spolehlivé (Markeiwicz et.al., 2001).

Média, která hrají významnou roli v utváření jedince hraje i vliv masových sdělovacích prostředků. Nejvýraznější jsou to hudební a vizuální nosiče, televize, DVD, a stále více internet, které ovlivňují volný čas mládeže a jejich kulturní specifiky, které spoluutvářejí až „subkulturní“ rysy zejména u pubescentů. O vlivů médií, a zejména televize a internetu na socializaci dětí a mládeže, nemůže být pochyb. Čas, který těmto mediálním vlivům děti a zejména pubescenti věnují, je v průměru delší než všechny mimoškolní aktivity. Problémem ale asi není možné kvantum času, které je věnováno zdánlivě užitečným činnostem, jako je získávání informací a přátel tímto nechvalným způsobem, ale problém je v obsahu těchto činností, v míře propojenosti a v míře sociální „ne kontroly“ nedospělých jedinců. Zlo a násilí nemusí mít destruktivní účinky, je-li dětem prezentováno v kontextu, jenž těmto projevům dává smysl v přijatelném kulturním rámci. Pubescent, jež na takový rámec není dostatečně napojeno a o které se nikdo dospělý nezajímá, pak může násilí považovat za legitimní způsob prosazování lidských potřeb. Existuje množství studií (Murray,1995) dokladujících, že již velmi malé děti, dokonce už roční, dokážou napodobovat to, co viděly v televizi a posléze i na internetu. Televize a další média posilují agresivitu nejen u disponovaných jedinců, posiluje ji u všech dětí a u všech lidí posiluje pocit, že svět je nebezpečným místem. Pravděpodobně u všech oslabuje citlivost na násilí, s nímž se člověk setkává v reálném světě.

Patrně nejpřesvědčivější důkazy pro platnost hypotézy o škodlivém vlivu televize na děti (internet později), který se později projeví na úrovni násilí ve společnosti, přinesl Canterwall (Canterwall, 1992). Podle jeho práce sledování televizních programů v době dětství a časného dospívání zvyšuje násilnou kriminalitu těchto dětí s odstupem deseti až patnácti let, tedy v době, kdy dokončují dospívání nebo již jsou dospělé, a to nezávisle na zemi, kde se tento vztah sleduje. Média by měly reflektovat své potenciálně neblahé působení na děti a mládež. Ač každodenně zažíváme přísun informací v televizních zpravodajstvích různých stanic, ke nedílnou součástí skladby programu zpráv jsou krimi zprávy.

2 Rizikové chování

Rizikové chování je do určité míry považováno za normativní součást vývoje. Až 50 % adolescentů se během dospívání zapojí alespoň do jedné z forem rizikového chování (Dryfoos, 1990; Smart a kol., 2004). Toto chování má určité typické projevy, jako je např. užívání návykových látek či vandalismus, a po dosažení dospělosti v převážné většině samo odezní (Moffitt, 1993; Moffitt a kol., 2001; Leblanc, 2005).

2.1 Terminologie

Rizikové chování v období adolescence je široce zkoumaným pojmem. V oblasti rizikového chování existuje velká roztříštěnost v terminologii. Šafářová (Šafářová, 2002) mluví o pojmech rizikové chování, problémové chování, delikvence, predelikventní jednání, poruchy chování. Tento pojem má vymezovat takové formy chování, které jsou společensky či kulturně nepřijatelné až zakázané. V českých pramenech se nejčastěji ukotvily termíny „delikvence“ a „predelikventní jednání“ (Koudelková, 1992). Toto chování pak může být, ale nemusí být spojeno s právními důsledky. Delikvencí se rozumí mírnější porušení právních nebo morálních norem, zejména dětmi nebo dospívajícími, zatímco kriminalita se používá pro přestupky, trestné činy (Koudelková, 1992). Delikvence jako pojem se nejčastěji používá pro označení trestné činnosti mládeže (Karabec, 1991).

Pojem „rizikové chování“ chápeme jako nadřazený k pojmům „problémové, antisociální, delikventní, disociální“ atd.

Pojem

Rizikovým chováním chápeme takové chování, které přímo nebo nepřímo ústí v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí (Macek, 2003). Sklon experimentovat s rizikem je ve věku dospívání odedávna vlastní; za normální součást vývoje lze však považovat pouze jeho přechodné trvání a také jeho omezenou míru, která ještě neznamená jeho ohrožení, a nepředstavuje chování problémové. Touto problematikou se zabývala studie prof. Richarda Jessora, který s manželkou formuloval problémové chování a na ni navazující syndrom problémového chování. Termín syndrom rizikového chování (dále SRCH-D) znamená, že pokud se adolescent chová rizikově v jedné oblasti, bude mít problémy chování i ve vícero oblastí. Jeho teorie ukázala, že jde především o několik druhů rizikového chování, které je současně chováním problémovým. Do SRCH-D patří podle Jessora negativní postoj ke vzdělávání, záškoláctví, agresivita, zneužívání návykových látek, delikvence a předčasné zahájení sexuálního života. Prokázal statistickými analýzami, že jednak se tyto různé projevy často vyskytují společně, jednak mají stejné příčiny-stejní rizikové i ochranné faktory. Některé tyto projevy jsou problémové pouze ve vztahu k věku, tedy v dospívání. Richard Jessor zjistil, že SRCH-D zastává v adolescentově psychosociálním vývoji určitou funkci; přináší mu pozitivní satisfakci v jeho vývojových potížích,

pomáhá mu řešit současnou osobní nesnáz nebo mu nahrazuje něco důležitého, co momentálně postrádá.

SRCH-D se tedy podle Jessora opírá o tři skupiny faktorů:

Biologické – hormonální systém, tělesná konstituce, pohlaví, vrozené handicap apod.

Psychologické – rysy osobnosti, postoje a sebepojetí

Sociální kontext – sociodemografické charakteristiky, prostředí, rodina, vrstevníci

(Sobotková, 2014, s. 43)

2.2 Druhy rizikového chování

Projevy rizikového chování lze rozdělit do tří hlavních okruhů:

a) Zneužívání (abúzus) návykových látek

V dospívání je nejčastěji motivováno sociálně – ne kvůli látce samé, ale kvůli společnosti vrstevníků. Vysoké procento adolescentů spíše experimentuje a nikdy neužilo drogu o samotě (WHO, 1993).

b) Projevy v psychosociální oblasti

Agresivita, delikvence a kriminalita, ale i autoagresivita-sebepoškozování, popř. sebevražedné myšlenky, sebevražedné pokusy (častěji u dívek) nebo i dokonaná vražda (3x častěji u hochů). Úrazy spojené s agresivitou nebo riskováním. Problémové chování: rvačky, tyranizování slabších, týrání zvířat a krutost k nim, vzdorovité až provokativní chování, útěky z domova, opakované závažné lhaní, záškoláctví a školní selhávání, krádeže a žhářství. Pokud tyto poruchy přetrvávají déle než 6 měsíců, mohou i plynule přecházet v poruchy chování.

c) Projevy v reprodukční oblasti

Rizikovým chováním v této oblasti je především předčasný sexuální život a s ním spojené střídání partnerů a časté sexuální styky „bez ochrany“. Tyto druhy rizikového chování dospívajících jsou často signalizovány zevními změnami, jako je zhoršení školního prospěchu, změnou zájmů, noví přátelé, aj. Patří sem také nezdravá výživa, nezdravé stravovací návyky, poruchy příjmu potravy.

Mezi rizikové chování řadíme:

- Záškoláctví (spojené s touhou po dobrodružství, souvisí s poruchou chování a učení, jako obrana před problémy ve škole)
- Lhaní (není dosud společností vnímáno dostatečně jako rizikové)
- Agresivita, agresivní chování
- Šikana, kyberšikana, násilné chování
- Obecně kriminální jednání (krádeže)
- Vandalismus (ve škole nejčastěji poškozování majetku školy a věcí spolužáků)

- Závislostní chování (legální návykové látky – alkohol, cigarety, nelegální návykové látky, gambling, problémy s nezvládnutým užíváním PC, netolismus)
- Rizikové chování na internetu (oslovení cizí osobou, příliš a času nekontrolovatelně on-line)
- Rizikové sexuální chování
- Rizikové chování v dopravě (neznalost, dopravních předpisů, vliv návykových látek)
- Extrémně rizikové sporty, hazardní hry
- Užívání anabolik a steroidů
- Extremismus
- Xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus

2.3 Faktory ovlivňující vznik rizikového chování

Jednotlivé formy rizikového chování se v dospívání prolínají a mají při svém vzniku a vývoji společné rizikové a ochranné faktory.

Individuální faktory

Rizikové: problémové chování v dětství, zanedbávání a zneužívání dětí v adolescenci, malá sebedůvěra a sebeúcta, chronické onemocnění či handicap, těhotenství a rodičovství, špatný školní prospěch, malé a nejisté perspektivy pro budoucnost, sklon k riskování, příslušnost k menšinám (rasovým, etnickým, náboženským).

Ochranné: vysoká inteligence, event. při negativních zkušenostech v dětství se s nimi dobře vyrovná, sebeúcta a sebedůvěra, pozitivní perspektivy a možnosti pro budoucnost, oceňování vzdělávání a zdraví, účast na životě církve a ve školních a dobrovolných aktivitách, duchovní orientace, schopnost sebekontroly.

Rodinné faktory

Rizikové: významná ztráta v rodině (včetně rozkolu a odvržení svým rodičem), rodiče jsou chronicky nemocní (tělesně nebo duševně, včetně závislosti na návykových látkách), přístup rodičů je příliš autoritativní nebo naopak zanedbávající a nadměrně benevolentní, nedostatečná komunikace a dysfunkční rodina.

Ochranné: dobré vztahy v rodině, otevřená komunikace, neautoritativní podpora dospívajícího (a jeho přijímání takového, jaký je), duchovní orientace, přítomnost rozporu mezi hodnotami rodiny a vrstevníků.

Společenské faktory

Rizikové: chudoba, příležitost k nelegálním činnostem, negativní vzory v okolí, legální přístup ke zbraním, nízká úroveň vzdělání, nezaměstnanost

Ochranné: kvalitní školy, dospělí, kteří se věnují mládeži, pozitivní vzory ve společnosti, stálá pozitivní poselství v médiích, vytváření příležitostí pro kreativitu mládeže, přísné zákony o zbraních a drogách.

Na vzájemném poměru faktorů rizikových a ochranných závisí, jestli se (z pouhého občasného experimentování) vyvine SRCH-D. Protektivní faktory mohou účinně vyvažovat působení faktorů rizikových, mají ochranný vliv přímý, ale také nepřímý – oslabují působení faktorů rizikových. Také vidíme, že u řady adolescentů, kteří jsou i ve velkém riziku, se díky protektivním faktorům problémové chování nevyvine (Hamannová J., 2014).

3 Rizikové chování ve škole

3.1 Školní prostředí jako rizikový činitel

Rodina a škola představuje vysoce významný faktor při vzniku rizikového chování nebo nebezpečného chování. U rodiny hraje rozhodující roli pozitivní rodičovský model, rodičovský styl výchovy. Pokud rodiče k dítěti přistupují tak, že dokážou zkombinovat adekvátní kontrolu chování dítěte, jasně stanovená pravidla a stálou otevřenost k dialogu, pak se protektivní postavou stává rodič. Tyto děti a dospívající vědí, že mohou se svými rodiči počítat, že se jejich rodiče nezříkají své výchovné role, že se na ně vždy mohou obrátit pro radu.

Škola je další významnou oblastí, která zasahuje do životů dospívajících. Zde oni tráví nejvíce svého času a testují své schopnosti v mnoha úkolech, které jsou důležité jak v přítomnosti, tak i do budoucna. Škola přispívá k rozvoji dětské osobnosti a umožňuje dítěti postupnou integraci do společnosti. Působení školy je tak velmi významné. Škola nabízí dítěti určitou perspektivu a žádoucí cíl, stimuluje rozvoj jeho schopností a dovedností, přispívá k jeho socializaci. Nástup do školy lze chápat jako významnou fázi v procesu odpoutání se ze závislosti na rodině.

Prostředí školy je nejširším prostředím, s nímž přicházejí žáci společně do bezprostředního každodenního styku. Učitel je zprvu pro dítě nejvýznamnější osobou ve škole, postupně však nabývají na významu vztahy ke spolužákům a solidarita mezi nimi. Učitel se stává autoritou, která konkuruje autoritě rodičů a později vrstevníků. Učitel dítě hodnotí známkami za podané výkony v předmětech, ale i za jeho chování. Dalším faktorem důležitým pro pocit vlastní hodnoty dítěte je tzv. klima školy. Školní klima odráží dlouhodobé charakteristiky školy, její normy a představy o tom, jak uskutečňovat společné cíle. Projevuje se i dlouhodobě převládající atmosférou školy (Mareš, 2005). Jde zde o kvalitu vztahů mezi skupinami žáků, pedagogů, vedení školy, respektive mezi všemi školou zaangażovanými osobami (Gonder, Hymes, 1994). Školní klima má dopad i na život tříd a jednotlivých žáků: *„Ve školách, které pěstují společné hodnoty a jsou citlivé k potřebám dospívajících, se žáci více angažovali v učení, častěji hledali příčiny úspěchu i neúspěchu v sobě; rozdíly v prospěchu mezi žáky z různých sociálních poměrů se snižovaly, žáci se v těchto školách cítili dobře.“* (Gill et al., 2004, podle Mareše, 2005, s.63). Škola by měla žákům dávat srozumitelnou zpětnou vazbu tak, aby si mohli uvědomit, že něco nezvládli. Naopak by se měla v hodnocení vyvarovat silné kritiky. Esposito (Esposito, 1999) tvrdí, že negativní klima školy může být rizikem spolu s jinými, jako jsou např. městské prostředí (oproti vesnickému), nízký příjem rodičů, nízké vzdělání rodičů, příslušnost k menšině.

Žáci si velmi brzy ve třídě vytvářejí svou vlastní „subkulturu“ vyznačující se vlastním jazykem, zvyklostmi a rituály, na níž jsou v lepším případě učitelé napojeni více a v horším méně či vůbec. Význam spolužáků jak zrcadla a zdroje pocitu vlastní hodnoty stále pro děti ve škole stoupá s blížícím dospíváním. To, zda je žák ve škole úspěšný, zda jeho chování odpovídá normám, není ovlivněno jen jeho osobností, ale i sociálním klimatem třídy. Třída není homogenní skupinou, existují v ní různé podskupiny, koalice a samostatní členové. Ve třídě stále více pak vznikají i „sub-subkultury“, jež jsou si blíží, a to nejen v sociálním kontaktu samotném, ale více si rozumějí, jsou

motivovány společnými zájmy, společnými činnostmi. Skupina vrstevníků poskytuje dospívajícímu příležitost k získávání zkušeností k interakci a komunikaci s osobami, které mu nejsou nadřazeny jako rodiče a učitelé (Čáp, Mareš, 2001).

U těchto podskupinek se pak časem může zrodit zárodek asociálních part, jejich vzniku může napomoci i neangažovanost učitele, resp. jeho zřetelné preferování či zatracování některých dětí. Segregace málo nadaných, a tím pádem rizikovějších dětí může mít i zcela nenápadnou podobu např. poznámek utroušených během vyučování, přehlížení iniciativ dítěte, „alergické“ reakce na nekázeň a prohřešky. Pro vývoj dítěte tedy může být kritická schopnost učitele zvládat „neklid“, „nekázeň“, a „nezájem“. Učitel, který takový vývoj nechce dopustit, komunikuje s dítětem tak, aby posiloval vzájemný vztah a podporoval vstřícnou, kooperativní atmosféru ve třídě. Tento postoj učitele je nakažlivý do té míry, že třída vyladěná na spolupráci nejde přeladit na „zlobení“. Kvalita třídního klimatu závisí také na cílech a hodnotách, které učitelé ve třídě prosazují.

Důležitými aspekty ovlivňující vznik rizikového chování je spokojenost se školou, pocit pohody a zážitek z úspěchu (Dryfoos, 1990). Dospívajícím, kteří chodí rádi do školy, mají dobré známky a školu vnímají jako pozitivní zkušenost, hrozí menší riziko, že se zapojí do nějakého rizikového chování. Výzkumy toto tvrzení potvrzují, že existuje velmi důležitý vztah mezi rizikovým chováním dospívajících a tím, jak dospívající vnímají a prožívají školu, jakým způsobem mají život se školou spojený a jaké emoce si ke škole vážou (Orosová, Salonna, 2003).

Velmi důležitým faktorem k tomu, aby se dítě ve školském prostředí cítilo respektovaně, uznávaně a bezpečně je umění, jak škola dokáže reagovat na zjištěné asociální chování dítěte či více dětí. Způsob vyšetřování a zejména udílené sankce jsou pro všechny děti významnou zprávou o tom, jak škola dbá o důstojnost jednotlivce, která „pravidla hry“ opravdu platí a která jsou je deklarována, do jaké míry jsou opravdu dodržována, zda se všem „měří stejným metrem“ atp.

Přehlížení přestupků, nejasná pravidla týkající se žádoucího chování dětí, degradace a deptání žáků v procesu trestání, nemožnost odčinit přestupek, neobjektivní rozhodování učitelů a ředitele, jejich neodbornost a nekompetentnost, to všechno jsou postoje podkopávající představu dětí o tom, že jejich chování má za každých okolností jasné hranice a že udržování těchto hranic se řídí pravidly fair play.

3.2 Šikana

Šikana je velmi závažným problémem, který zůstává dlouho dospělými utajován. Někteří učitelé mohou vytušit ve své třídě, že je tam tento problém, ale mnohdy to berou jako své vlastní selhání a bezmoc tento problém samostatně řešit. Někteří ředitelé o problému a výskytu šikany na své škole mlčí, problém bagatelizují, aby se na ně nevrhlo špatné světlo. Proto nejen učitel, ale zejména ředitel školy by měl v dnešní době vědět, že žádná třída, žádná škola není proti šikaně imunní.

Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování. Šikana byla zpočátku chápána jako akce poměrně velké skupiny,

kteřá ztratila sebekontrolu a vrhá se na jedince, který ji vyrušil z její činnosti. V České republice zavedl tento pojem pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první před rokem 1989 (listopad) veřejně promluvil o tom, o čem mnozí věděli, ale mlčeli. P. Říčan definuje šikanu, se kterou pracují britští badatelé jako situace, kdy jedno dítě nebo skupina dětí, říká jinému dítěti nepříjemné věci, fyzicky mu ubližuje, nebo vůči němu stupňuje výhrůžky, případně ho zamyká v místnosti a podobně. Pro tyto incidenty je typickým jevem opakování a pro šikanované dítě je obtížné, aby se mu samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo nevhodné poznámky o rodině. Za šikanu obvykle neoznačujeme občasnou potyčku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů. Slovem šikana se obvykle myslí opakované ubližování (Říčan, 1995). Další vymezení šikany zní jako když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci. I samotné vyslovení tohoto slova šikana v nás všech vyvolává velmi negativní pocity. Učitelé i rodiče by asi neměli ani toto slovo vyslovovat naplno, nahradit si ho např. záměrným ubližováním, trápením apod. a přistupovat k tomuto problému vždy velmi citlivě. Někdy je těžké odlišit šikanu od podobných jevů, např. od terorizování celé třídy rváčskou bandou; od vymáhání peněz, od rasového násilí, od vulgárních kanadských žertů apod.

Šikana ve škole je určitě stejně stará jako škola sama, děti by nebyly dětmi, kdyby silnější neubližoval slabšímu. V posledních letech šikany ve školských zařízeních přibývá a taktéž ruku v ruce s ní i agrese, které mnohdy nabere takové gradace, že chování pak může splňovat podmínky pro trestně právní posouzení. Podle jednoho z posledních amerických výzkumů udalo 25 % dětí strach ze šikany jako jednu ze svých nejvážnějších obav souvisejících se školou.

Základní podmínky pro vznik šikanujícího chování:

- **Převaha síly nad obětí:** nemusí se ovšem vždy jednat o sílu fyzickou, může se jednat o převahu ve formě psychické síly, kdy psychicky odolnější jedinec trápí psychicky méně odolného. Toto chování se vyskytuje na všech typech a stupních škol. I tzv. množstevní podobě může fungovat převaha síly, kdy větší množství dětí trápí menší množství dětí ve třídě. Může jít dále i o převahu mentální síly. Děti intelektově zdatnější trápí intelektově méně zdatného. Můžeme k tomuto říct, že šikana má s inteligencí společného pouze to, že čím inteligentnější člověk, tím promyšlenější a skrytější je šikana. Problém na středních školách. Další převaha síly je znát i v ekonomické podobě. Děti častěji nehodnotí své spolužáky, jací jsou, ale podle kritérií, co mají. Učitelé slychají věty typu: „Jsi socka, jsi chudák,“ apod. V neposlední řadě se může jednat o mocenskou sílu, kdy „mocnější“ ve škole trápí méně „mocného“. Jde o tzv. nepsanou hierarchii ve školním prostředí. Ti, co jsou „služebně“ starší a mohou si ve škole více dovolit.
- **Oběť vnímá útok jako nepříjemný:** například se ve škole objeví různé přezdívky dětí. Některé se s tím ztotožní, pro někoho je to urážka. Třída poté touto přezdívkou schválně spolužáka otravuje a provokuje.
- **Dlouhodobost, ale i krátkodobost útoku:** šikana je většinou postupně se rozvíjející negativní chování vůči spolužákovi či spolužákům. Může se ale jednat i o krátkodobý akt. Krátkodobé šikany jsou mnohdy daleko nebezpečnější, protože probíhají v samotné třídě a učitel o nich neví anebo panuje názor, který jsem již shora zmínila, že za všech okolností musí jít o dlouhodobý proces.

3.2.1 Vývojová stádia šikany

Šikana jako projev negativního či problémového chování má při svém vzniku své zákonitosti a svůj vnitřní vývoj.

Ostrakismus

Slovo ostrakismus pochází z řečtiny a znamená „střepinový soud“. V každé školní skupině se vždy při „hře se strachem“ velmi záhy objeví jednotlivci, kteří jsou nejméně vlivní a oblíbení, ti, kteří se nacházejí na tzv. chvostu. Tudíž se jedinec dostává na pozici na konci skupiny, zakoušející prvky šikanování, tzv. ostrakismus. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře – je neoblíben a neuznáván. Ostatní jej odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Takový žák sedí o přestávkách sám, nebo se snaží ze třídy uniknout, například do nižších ročníků, kde hledá kamarády. V těchto případech je nutné jako příčinu hledat problém v kmenovém kolektivu (Martínek, 2015).

Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ostrakismus může přerůst do dalšího vývojového stádia. Stává se tak nejčastěji ze tří příčin.

- a) V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako jeho ventil. Spolužáci se na nich odreagovávají ze svých nepříjemných pocitů, kdy psali těžkou písemnou práci, či z konfliktu s učitelem, nebo samotného chození do školy, jež je obtěžuje.
- b) V podmínkách, kdy spolu žáci tráví hodně času a mohou vytvářet hlubší vztahy (na brigádě, na horách apod.), pro zvládnutí své nejistoty nebo „přežití“ vymýšlejí a většinou přitvrzují „zábavu“ na úkor nejzranitelnějšího spolužáka.
- c) V jedné třídě se sejde několik výrazně agresivních asociálních jedinců a v rámci své „přirozenosti“ používají násilí pro uspokojování svých potřeb (Kolář, 1997).

Vytvoření jádra

Toto stádium je pokračováním, pokud se předchozí fáze šikany včas nevyřeší. Neboli, jestliže se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresí jednotlivců, často se utvoří skupina agresorů „úderné jádro“. Tito pak začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stádium přehoupne do stádia pokročilého. V této době je jich skupina v hrubých rysech rozdělena na podskupiny, které podle svého charakteru různými způsoby bojují o vliv.

Většina přijme normy agresorů

V případě, že ve skupině chybí silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů pokračuje a přináší i plody. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V kolektivu se k šikaně přidávají i doposud přihlížející v obavě, aby to nebyli oni, komu se to může stát. Začínají tedy přijímat jejich hru, pravidla i slovník. Agresor ubližuje z nudy, pro pobavení. Oběť ztrácí snahu o obranu, mohou se objevovat prvky posttraumatické stresové poruchy (PTSD) (Holcner, 2019). PTSD – posttraumatic stress disorder – úzkostná porucha emočně těžké události – Mgr. Tomáš Holcner, klinický psycholog a psychoterapeut

Při propuknutí PTSD oběť prožívá pocity bezmoci, hrůzy, objevují se tzv. flashbaky. *Flashback – oběti se vracejí velmi traumatické vzpomínky na prožité týrání.*

Totalita neboli dokonalá šikana

Konečné stadium šikany. Zhoubný proces bez radikální pomoci zvenčí. Normy agresorů jsou přijaty nebo respektovány všemi a dochází k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadia vykořisťování. Jde o rozdělení žáků na otrokáře a otroky. Agresoři sami sebe označují za nadlidi, krále, ministry a své oběti za podlidi, poddané, nevolníky. Největším důkazem moci pak bývá moci způsobovat bolest, znásilňovat je všemi způsoby, a oni se nejsou schopni bránit. Brutální násilí se začíná považovat za normální, dokonce za výbornou legraci. Prorůstání tohoto posledního stádia šikany do školního prostředí je poslední metou k absolutnímu vítězství šikanování.

3.2.2 Formy šikany

Na formy šikany lze nahlížet dle typu agrese, jaké prostředky se používali k týrání, pohlaví, věk a prostředí.

Základní formy podle typu agrese mají podobu fyzické, psychické, smíšené a v dnešní době o v podobě kyberšikany.

Z genderového hlediska má šikana podobu dívčí, chlapeckou, homofobní, šikana chlapců proti dívkám, či naopak.

Dyadická (dívčí) šikana

Dyadické přátelství je optimálním prostorem pro sdílení důvěrností. Dvojice nerozlučných kamarádek s podobnými zálibami, názory a někdy i totožným módním stylem se většinou vyskytují na druhém stupni základních škol. Blízké přátelství je u adolescentních dívek jednou z nejsilnějších sociálních potřeb (Dellasega, Nixon, 2003). Ty, které takovéto přátelství nemají, často mívají emoční potíže, jako jsou depresivní a úzkostné stavy. Silná potřeba výlučného přátelství může být podhoubím pro skryté formy šikany. Mnohé dívky na začátku dospívání raději strpí nějaké to ponižování od své kamarádky než její ztrátu. Nebezpečí šikany mezi „blízkými přáteli“ se většinou

odehrává mimo zraky potencionálních svědků a není zvenčí mnohdy ani rozpoznatelná. Vztahy mezi dívkami jsou proměnlivé. Někdy z největších kamarádek se ze dne na den stanou sokyně. Častá je zde výměna rolí v šikaně, střídání agresivní dominance s viktimizací. V současné době dívčí šikana má spíše podobu útoků, které probíhají u monitoru počítače, v prostředí kyberprostoru, jsou to útoky mylně anonymní, o to více od děvčat ke svým kamarádkám promyšlenější, útočnější, sofistikovanější za účelem obklopit se co nejvíce diváky z řad svých vrstevníků. Chlapci do dívčí šikany příliš nezasahují, mnohdy totiž nechápu a nedokážou porozumět dívčím vztahům a sporům (Janošová, 2001).

Chlapecká šikana

U chlapců jde spíše o formy šikany spojené s otevřenou agresí, fyzickým násilím. Bývá namířena proti jedincům, kteří nepatří do okruhu kamarádů. Chlapecká šikana se vyznačuje otevřenou demonstrací síly, převahy, teritoriálním chováním (Kolář, 2011).

Kyberšikana – moderní fenomén

V poslední době se rychle mění způsoby komunikace mezi dětmi. Dřívější přímý kontakt nahrazuje komunikace pomocí technologií.

Kyberšikanu definujeme jako zneužití informačních komunikačních technologií, především mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně vyvést z rovnováhy. Problém tkví v tom, že děti nemusí za těmito projevy šikany vidět. Ublíživání v kyberprostoru považují za zábavu, za něco, co je v podstatě normální. Dokonce si myslí, že tímto způsobem ublížit ani nejde. Kyberšikana a šikana mají jednu věc společnou – jejich cílem je někomu ublížit, v případě klasické šikany fyzicky, v případě kyberšikany psychicky. V tomto prostoru je pro děti významná anonymita, kdy útočníci mají za počítačem pocit absolutního bezpečí tím, že se na ně nemůže přijít, cítí se nepolapitelní.

Dále mění se profily útočníků a profily obětí. Tady v tomto prostoru totiž nezáleží na pohlaví, věku, síle a postavení ve skupině. Spouštěčem může být totiž kdokoliv, kdo tento prostor dobře ovládá. Oběti kyberšikany bývají málo obeznámeny s riziky spojenými se zneužitím informačních komunikačních technologií.

Významné je i místo a čas útoků, kde k ní může docházet, což nelze odhadnout. Ve virtuálním světě se lidé chovají jinak než ve světě reálném. Mohou udávat jiný věk, jiné pohlaví, povolání a záměrně tak manipulovat s těmi, se kterými komunikují.

Kyberšikana slouží k pobavení každého, útočníkovi pomáhá publikum. Prostředky kyberšikany jako jsou zprávy, fotografie, e-maily, pomluvy se mohou rozesílat velkému množství sledujících. Dívky v roli agresora útočí spíše v oblastech blogů a komentářů pod příspěvky, chlapci naopak hrají agresivní hry, kde se setkávají s vulgárním komentářem v průběhu hraní.

Kyberšikana je pro mnohé z nás novodobým zlem, které si našlo živnou půdu mezi teenagery, díky jejich oblibě k těmto novým technologiím. Právě díky erudovaným dovednostem je velmi kruté, jakou „zábavu“ dokážou děti jeden druhému za pomoci techniky připravit (Kolář, 2011).

3.2.3 Varovné signály šikany

Oběti šikany záměrně skrývají ubližování a je to způsobeno těmito faktory:

- Oběti je soustavně vštípeno, že pokud něco řekne, tak bude ubližování ještě horší.
- Oběť se stydí za to, že si nechá ubližovat.
- Oběť se bojí vyšetřování.
- Oběť se bojí, že vina za ubližující chování bude nakonec svalena na ni.
- Oběť nechce ztratit poslední zbytky důstojnosti, které ve třídě má.
- Oběť má strach, že bude muset třídu opustit a bude si muset zvykat na třídu či školu jinou a bojí se, že se v novém prostředí setká se stejným zničujícím a ponižujícím chováním.

V posledním století výzkumy hovoří o tom, že děti a dospívající tráví nejvíc svého aktivního času ve vrstevnických skupinách. Proto tyto skupiny patří k těm, které je často velmi sociálně ovlivňují. Mnoholeté soužití dětí ve škole, ve školní třídě dají možnost vytvářet mnohočetné vztahy a vzájemnou závislost jejich členů. Všichni spolužáci se navzájem ovlivňují. Každý žák a každý pedagog jsou ve škole součástí sociálního systému (Bronfenbrenner, 1979). Proto také šikanu je třeba chápat nejen jako problém šikanujících a šikanovaných jednotlivců, ale je to záležitost celé třídy a školy, kterou navštěvují, jejich rodin a je to nakonec i jev, který se děje v rámci určité společnosti.

Záškoláctví

V současné době je záškoláctví jedním z nejzávažnějších problémů, jak na základní, tak i na střední škole. Záškoláctví je úmyslné zameškávání školního vyučování. Žák nechodí do školy a neplní si školní docházku. Často má souvislost se školní neúspěšností, objevuje se zejména u starších dětí a má tendenci se prohlubovat. Jedná se o poruchu chování, kdy se jedná o absenci ve škole bez řádného omluvení rodiči či lékařem.

Krádeže

V předškolním i v mladším školním věku se s tímto příležitostným rizikovým jevem, který můžeme označit jako např. nutkání zcizit hračku a odnést si ji domů, můžeme setkávat. Jde v první fázi o to, aby se to, že dítě podlehně příležitosti či okamžitému nutkání předmět vlastnit, nebralo jako krádež. Dítě své jednání v tomto věku neplánuje, jedná spíše zkratovitě. Proto i ve školním prostředí nebude pro dítě ničím zvláštním si „půjčit“ pastelky či jiné věci od svých spolužáků.

4 Prevence

S ohledem na častou formu rizikového chování u dětí a mládeže je potřeba věnovat značnou pozornost předcházení těmto jevům, což znamená věnování se prevenci. Škola bude místem, kde je možné prevenci řešit systematicky.

4.1 Vymezení pojmu

Prevence (z lat. praevenire, předcházet) znamená soustavu opatření, která mají bránit výskytu nějakého nežádoucího jevu, snižovat jeho pravděpodobnost, předcházet (například nemocem, drogovým závislostem, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, násilí, ekologickým katastrofám, aj.). Taková opatření se nazývají preventivní (Matoušek, 2008; Průcha a kol., 1995). V polovině 20. století došlo k rozdělení prevence na primární a sekundární a později na prevenci terciální.

4.2 Úrovně preventivních aktivit

Sociální a situační přístupy se vzájemně doplňují v primární, sekundární a terciární prevenci.

- **Primární prevence** zahrnuje především výchovné, vzdělávací, volnočasové, osvětové a poradenské aktivity zaměřené zejména na nejširší veřejnost. Zvláštní pozornost je zaměřena na pozitivní ovlivňování zejména dětí a mládeže (využívání volného času, možnosti sportovního vyžití). Těžiště primární prevence spočívá v rodinách, ve školách a v lokálních společenstvích.
- **Sekundární prevence** se zabývá rizikovými jedinci a skupinami osob, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachatelé nebo oběťmi trestné činnosti (specializovaná sociální péče), na sociálně patologické jevy (např. drogové a alkoholové závislosti, záškoláctví, gamblerství, povalečství, vandalismus, interetnické konflikty, dlouhodobá nezaměstnanost) a příčiny kriminogenních situací.
- **Terciární prevence** spočívá v resocializaci kriminálně narušených osob (pracovní uplatnění vč. rekvalifikace, sociální a rodinné poradenství, pomoc při získávání bydlení ...). Jejím cílem je udržet dosažené výsledky předchozích intervencí a rekonstrukce nefunkčního sociálního prostředí.

Odpovědnost za oblast primární a sociální prevence spadá do působnosti rodiny, obce a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Nejvýznamnějším prostředkem sociální prevence je výchova dětí v rodinách a výchova dětí na školách. Dobrá primární a sekundární prevence musí předcházet všem typům sociálního selhávání u dětí. Cílem primární prevence musí být prevence

sociálně příznivého chování, tj. chování, jež se neslučuje s jednáním protispolečenským. Prevence se obecně musí vyplatit.

Hlavním cílem školské primární prevence je předcházet a současně redukovat míru rizik spojených s konkrétními projevy rizikového chování a zamezit výraznějším projevům. Škola je tradičně pokládána za místo, kde se děti učí znalostem, osvojují si zde postupy umožňující racionálně řešit problémy spadající do různých předmětů. Školy mohou ovlivňovat nejen žáky, ale i jejich rodiny. Godson (Godson, 1997) rozlišuje tři přístupy, které se ve školách prosazovali k podpoře „kultury zákonnosti“. První přístup klade důraz na občanské vzdělávání. Cílem je vychovat dobré občany. Druhý přístup považuje za významné vzdělávání v právu a v tom, jak má být správně právo ve společnosti uplatňováno. Třetí přístup je o morálním vzdělávání, kdy se děti učí využívat různé příležitosti k morálním rozhodnutím, a tedy zaujímat stanoviska ke kriminálnímu chování jiných lidí.

Prevenčí sociálně patologických jevů ve školním prostředí se v ČR zabývá v první řadě MŠMT ve spolupráci s dalšími resorty, např. Ministerstvem vnitra, Ministerstvem práce a sociálních věcí, Ministerstvem zdravotnictví. MŠMT vytváří legislativní rámec, pro realizaci prevence ve školním prostředí, vydává vyhlášky, metodické pokyny a zákony upravující poskytování prevence sociálně patologických jevů ve školním prostředí.

Ministerstvo ukládá školám povinnost tzv. Minimální preventivní programy a zřizovat ve škole funkci školního metodika prevence. Prevence sociálně patologických jevů by měla být vždy zakomponována do výuky dle rámcového vzdělávacího plánu školy.

Ve škole a školním prostředí jsou jasnou cílovou skupinou preventivních opatření děti, které selhávají ve škole, děti s poruchami chování, děti s predelikventním chováním. Rizikové chování nejtypičtější pro školní prostředí je šikana, kyberšikana, extrémní projevy agrese, záškoláctví, krádeže a závislostní chování. Je velmi důležité si vydefinovat tuto cílovou skupinu, ujasnit si postup práce, hodnocení efektivity, jinak prevence nemůže být přínosná. Asi nejméně efektivní způsob ovlivnění dětí ve škole bude strategie pouhým poskytováním informací. Což se v některých školách děje, kdy do škol vstupují různé organizace, které nabízejí preventivní výukové programy. Větší smysl má spíše ve škole dobře zpracovaný minimální preventivní program, včetně osoby učitele, který je v této problematice plně orientován, vyškolen a má osobní nasazení. Uspěť – a jistě jen u části dětí – proto může jen vysoce motivovaný a vysoce angažovaný profesionál. Větší smysl potom ve škole má podpora rozvoje sociálních kompetencí dítěte ve smyslu poznatku, který je spojen s přímou zkušeností dítěte s danou problematikou, než vyučovat teorii o zločinnosti a jejímu předcházení a trestání.

4.3 Minimální preventivní program školy

Minimální preventivní program – konkrétní dokument školy zaměřený zejména na výchovu a vzdělávání žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a emočně sociální rozvoj a komunikační dovednosti. Minimální preventivní program je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci nezletilých žáků školy. Minimální preventivní program je zpracováván na jeden školní rok školním metodikem prevence, podléhá kontrole České školní inspekce, je vyhodnocován průběžně a na závěr školního roku je hodnocena kvalita a efektivita zvolených strategií primární prevence. Dané hodnocení je součástí výroční zprávy o činnosti školy.

Školní preventivní strategie je dlouhodobým preventivním programem pro školy a školská zařízení. Je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu, popř. přílohou dosud platných osnov a učebních plánů.

Minimální preventivní program:

- a) je preventivním programem školy a školského zařízení, je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu, popř. upravovaného přílohou, vychází z omezených časových, personálních a finančních investic se zaměřením na nejvyšší efektivitu, jasně definuje dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé cíle. Je naplánován tak, aby byl realizovatelným, je přizpůsobován kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v rámci školy, tak v jejím okolí. Měl by respektovat specifika ve školním prostředí, oddalovat nebo snižovat výskyt rizikového chování, zvyšovat schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí. Tento program by měl mít dlouhotrvající vliv na změnu chování žáků. Pojmenovává problémy z oblasti rizikového chování a případné další rizikové projevy chování. Program pomáhá zejména těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (minoritám, cizincům, dětem a žákům zdravotně či sociálně znevýhodněným) při ochraně jejich lidských práv.
- b) podporuje zdravý životní styl a usiluje o předávání vyvážených informací a dovedností.

4.3.1 Školní metodik prevence

Z vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, v příloze číslo 3 jsou uvedeny standardní činnosti školního metodika prevence, mezi které patří metodické a koordinační činnosti.

Jeho náplní je tvorba a kontrola realizace preventivního programu školy, včetně participace aktivit školy společně s metodickým vedením činností pedagogických pracovníků v oblasti prevence

sociálně patologických jevů. Metodik prevence ve škole koordinuje vzdělávání pedagogických pracovníků, realizuje aktivity zaměřené na zapojování vzdělávacího procesu zaměřené k integraci žáků. Koordinuje dále spolupráci školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence sociálně patologických jevů. Shromažďuje odborné zprávy a informace o žácích v poradenské péči, vede si o tomto písemné záznamy. Kromě koordinační a metodické činnosti se školní metodik prevence věnuje i informační činnosti, jako je zajišťování a předávání odborných informací o nabídkách programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence. Další součástí jeho zaměření je i poradenská činnosti, kdy vyhledává a spolupracuje s třídními učiteli při orientačním šetření žáků s riziky či projevy sociálně patologického chování, připravuje podmínky pro integraci žáků se specifickými poruchami chování ve škole.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Definování cíle, hypotézy

5.1 Cíle výzkumu

Ve své práci se věnuji zjištění výskytu syndromu rizikového chování na vybrané škole. Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit, jaké sociálně patologické jevy se vyskytují na mnou sledované Střední živnostenské škole v Sokolově. Dalším dílčím cílem je zjistit jaké preventivní programy se na této škole používají v rámci prevence při výskytu syndromu rizikového chování. Respondenti výzkumného šetření jsou žáci prvního a třetího (závěrečného) ročníku učňovského oboru. Dalším cílem výzkumu je zjištěná data předat sledované škole a navrhnout možná doporučení pro případnou úpravu minimálního preventivního programu školy.

5.2 Hlavní hypotéza

Hlavní hypotézou bude sledování závislosti 2 a více proměnných, tj.: čím vyšší je studovaný ročník na škole, tím větší budou i zkušenosti s různými druhy sociálně patologických jevů ve škole.

5.3 Vedlejší hypotéza

Cílem zjištění vedlejší hypotézy je, zda preventivní programy využívané školou reflektují výskyt syndromu rizikového chování v dané škole.

6 Realizace výzkumu

Dotazníky byly předány vyučujícím, kteří je rozdali v prvních i třetích ročnících v období od dubna do května 2022. Vyučující instruovali studenty, jak pracovat s anonymním dotazníkem.

6.1 Popis vybrané školy

Název: Střední škola živnostenská Sokolov, příspěvková organizace

Sídlo: Žákovská 716, 356 01 Sokolov

IČ 750 59 151

Webové stránky: <http://www.zivnostenska-sokolov.cz/>

Email: skola@zivnostenska-sokolov.cz

Střední škola živnostenská Sokolov, příspěvková organizace, je příspěvková organizace s právní subjektivitou zřízená Karlovarským krajem (KK). Škola poskytuje žákům střední vzdělání s maturitním vysvědčením a střední vzdělání s výučním listem. Nabízené obory jsou přílohou č. 1. Veškeré informace týkající dotazníkového šetření jsou použity se svolením školy.

6.2 Popis metod

Před zahájením šetření jsem si naformulovala hlavní cíl. Pro výzkum jsem si zvolila kvantitativní metodu formou dotazníků. Byla jsem domluvena s vedením školy a jednotlivými učiteli ve třídách, aby studenty nejdříve poučili o způsobu, jak vyplnit dotazník. Dotazníkové šetření je jedna z kvantitativních metod výzkumu veřejného mínění. Díky této metodě je možné sesbírat velké množství dat s méně podrobnými informacemi. (Gavora, 2010) U dotazníkového šetření byl přítomen pouze vyučující, žáci měli dostatek času na vyplnění, kdy v jeho průběhu se mohli zeptat, pokud něčemu nerozuměli. Byli požádáni o samostatnost z důvodu zachování anonymity. Oslovenými respondenty byli žáci prvních a třetích ročníků učňovského oboru. Osloveno bylo celkem **91 žáků**. Dotazník obsahoval **19 položek**. Položky byly dichotomické, tzn., že žák odpovídal určitě ano, spíše ano/ spíše ne, určitě ne. Začátek dotazníku zjišťoval základní informace o žákovi (třída, pohlaví). Zkoumaná témata dotazníku byla formulována jako výčet všech patologických jevů zkoumaných ve školním prostředí. Výsledek šetření je prezentován grafickým znázorněním společně s komentářem.

Bylo připraveno 91 dotazníků z toho 1 dotazník se vrátil bez udání pohlaví, ročníku a oboru.

Tabulka č. 1 – Soubor respondentů

Soubor respondentů

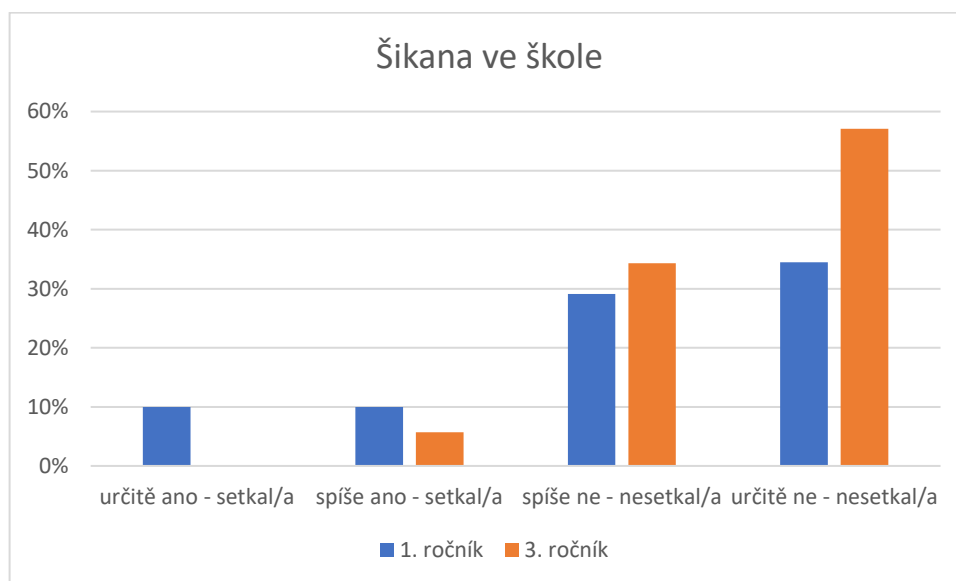
	1. ročník	3. ročník	celkem
chlapci	21	9	30
dívky	34	26	60

pozn. věk žáků 1. ročníku 15-16 let; věk žáků 3. ročníku 17-18 let

6.3 Popis a interpretace získaných dat

Vyhodnocení bylo prováděno zpracováním odpovědí a to tabulkově, kdy odpovědi byly zaznamenávány tak jak žáci v jednotlivých dotaznících uváděli. Tabulka byla rozdělena na chlapce a dívky, dále podle ročníků a k vyhodnoceným datům byly přiřazeny výsledky v procentech. Výzkum byl zpracován také graficky formou vybraného výsečového grafu. Součástí každé vyhodnocené otázky je doplnění o příslušný komentář.

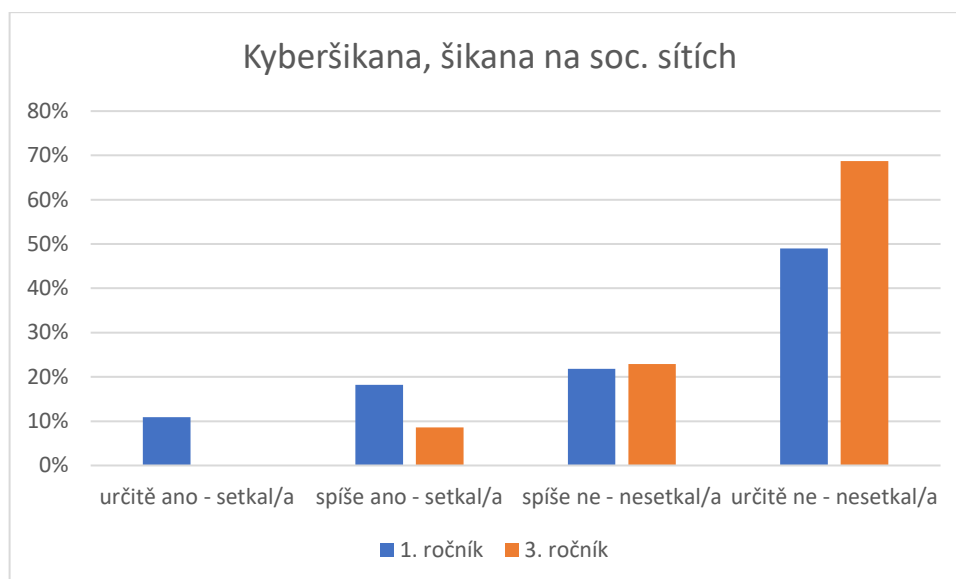
Graf č. 1 – Šikana ve škole

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že určitě se se šikanou nesetkali ve škole žáci třetího ročníku a to v 57,1 % oproti žákům z prvního ročníku, kteří se nesetkali se šikanou ve škole ve 34,5 %. Z grafu dále vyplývá ta zajímavost, že žáci z prvního ročníku uvádějí, že se se šikanou ve škole určitě setkali v 10 % oproti žákům z třetího ročníku, kteří u této položky mají 0 %, z čehož vyplývá, že žáci třetího ročníku už se se šikanou ve škole určitě nepotkávají. Z tabulky i z grafu vyplývá, že tento jev ve škole mizí s vyšším věkem.

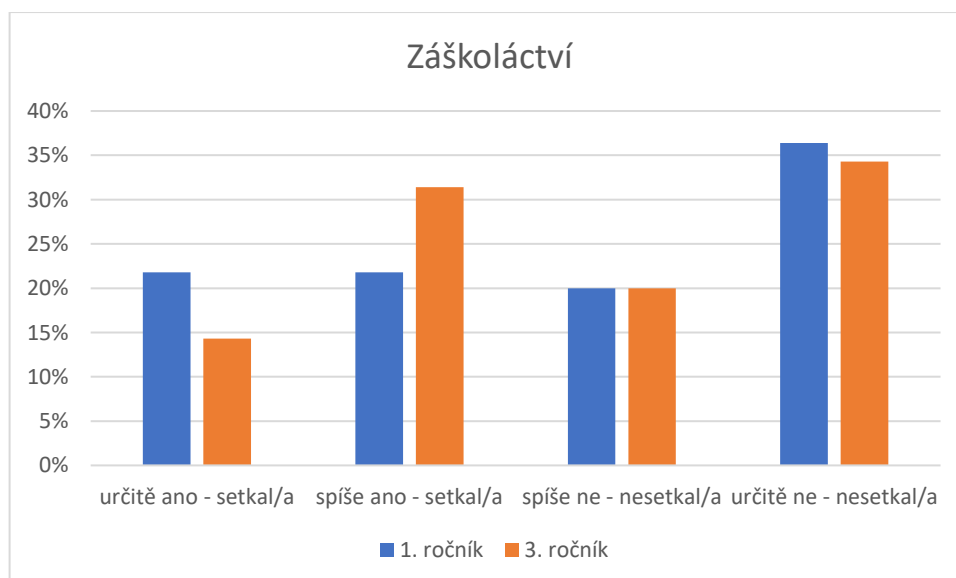
Graf č. 2 – Kyberšikana, šikana na soc. sítích

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že žáci prvního ročníku se s kyberšikanou určitě nepotkali ve 49,0 % a stejně vysoké procento vykazují žáci třetího ročníku 68,7. Jako zajímavé se jeví opět výsledky v otázce, že se určitě potkali s kyberšikanou či šikanou na sociálních sítích, a to pouze a jen žáci prvního ročníku (10,9 %) oproti žákům třetího ročníku, kteří se již s tímto jevem nesetkávají (0 %). V odpovědi, že se spíše ano setkali s tímto jevem uvádějí vyšší procento žáci prvního ročníku (18,2 %) a též žáci třetího ročníku. Na stejno pak odpovídají v odpovědi, že se s tímto jevem spíše nesetkali.

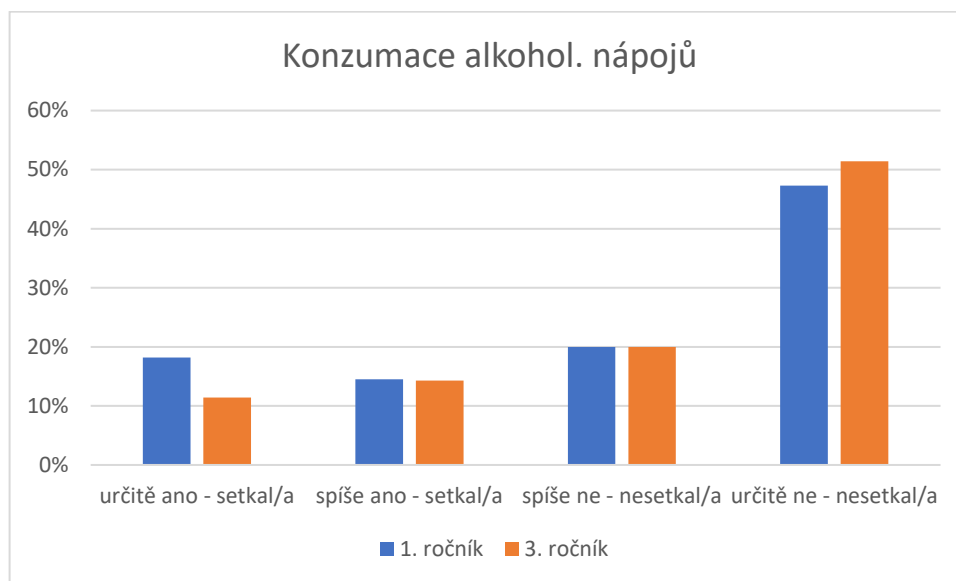
Graf č. 3- Záškoláctví

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že více jak 20 % žáků z prvního ročníku se s tímto jevem určitě setkávají i v odpovědi, že se spíše ano setkávají, ale u odpovědi určitě ne nesetkávají, je procento odpovědí nejvyšší 36,4 %. Žáci ze třetího ročníku vykazují ve svých odpovědích, že se se záškoláctvím spíše setkávají, a to ve stejné míře (31,4 %) jako i v odpovědích, že se i se záškoláctvím určitě nesetkávají (34,3 %). Jako zajímavost z průzkumu vyplynulo, že spíše se se záškoláctvím setkávají ve třetím ročníku dívky než chlapci.

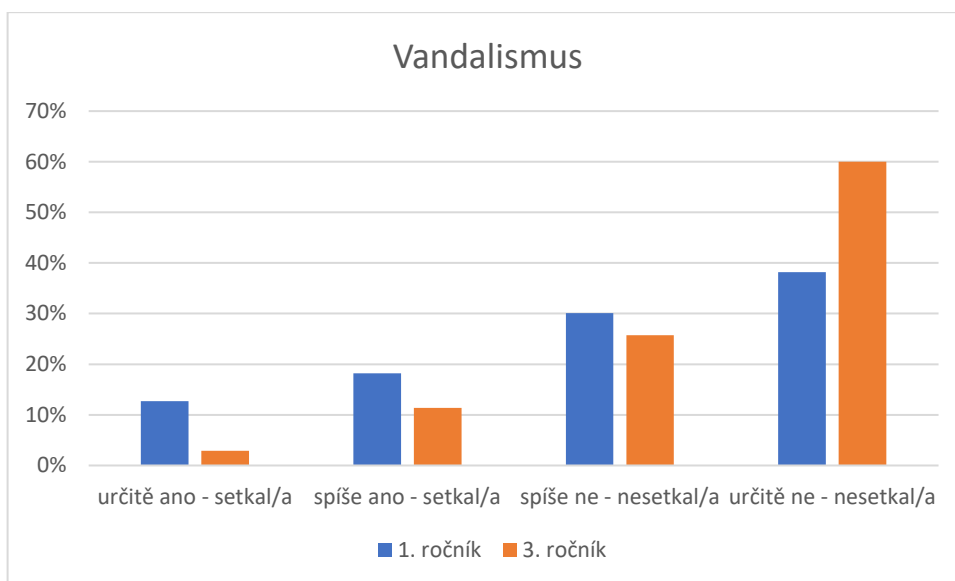
Graf č. 4 – Konzumace alkoholických nápojů

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že jak žáci z prvního i třetího ročníku se ve škole shodli na tom, že alkoholické nápoje nekonzumují. Žáci z prvního ročníku tuto odpověď uvedli ve výsledku 47,3 % svých odpovědí a žáci ze třetího ročníku z 51,4 % svých odpovědí. Zajímavostí se může jevit z výsledků odpověď, že s tímto jevem se žáci ve školách setkávají, a to v odpovědi určitě ano, kdy žáci prvního ročníku uvádějí vyšší procento tohoto výskytu než žáci třetího ročníku.

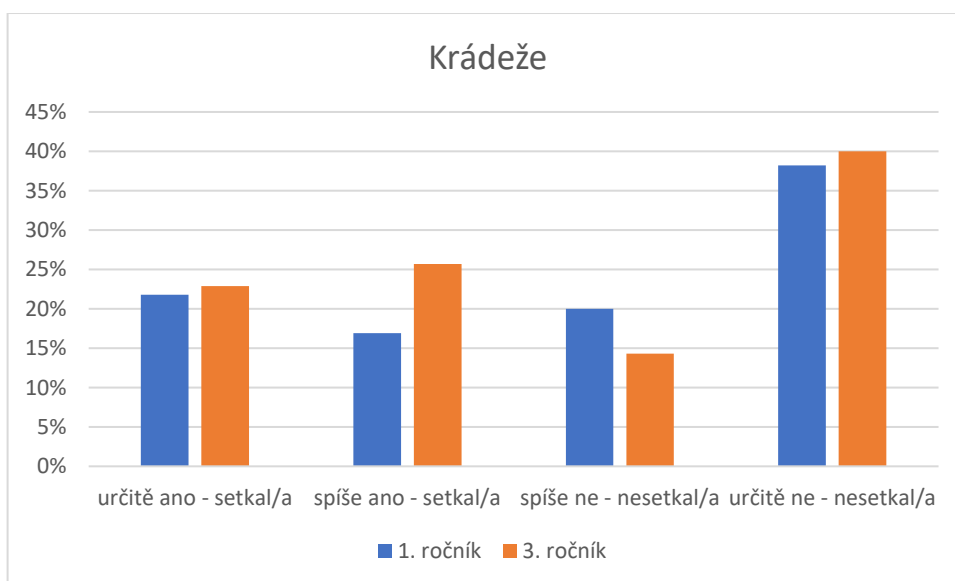
Graf č. 5 – Vandalismus

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že ze 60 % žáci třetího ročníku se nesetkávají ve škole s vandalismem, že se s ním určitě potkali pouze ve 2,9 % kdy uvedli odpověď určitě ano. Zde je patrné, že tento jev se ve vyšší míře vyskytuje ve středním pásmu odpovědí, u žáků prvního ročníku. Žáci prvního ročníku popírají výskyt vandalismu pouze ve 38,2 % odpovědí, ale zároveň uvádějí, že se s ním i určitě setkávají ve 12,7 %. Zde je patrný rozdíl ve věku respondentů.

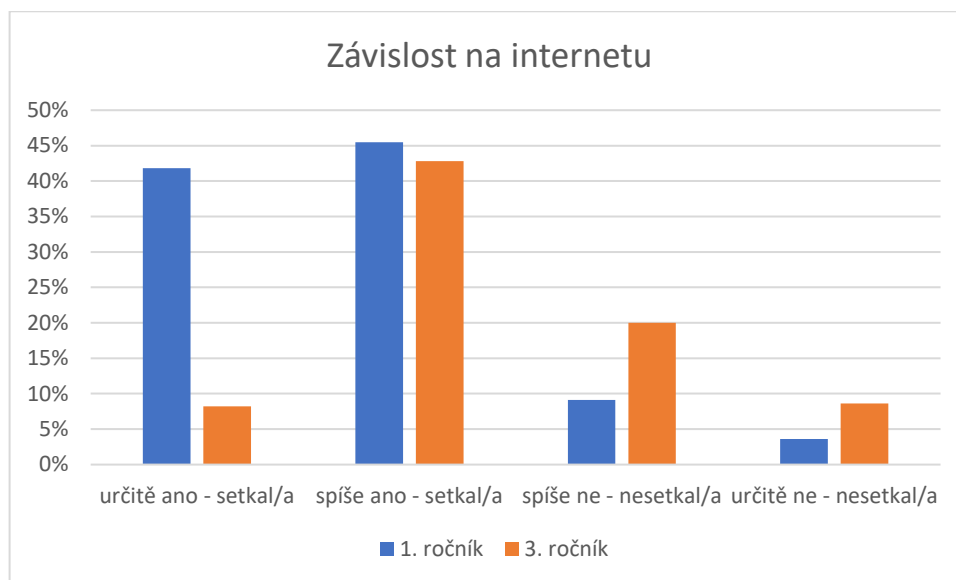
Graf č. 6 - Krádeže

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že oslovení žáci z prvního i třetího ročníku, kteří ve svých odpovědích uvedli, že se určitě nesetkali s krádežemi ve škole, jedna polovina těchto oslovených žáků uvedla, že se s tímto jevem určitě setkala. Z výzkumu jako zajímavost vyplynulo, že s krádežemi se určitě nesetkávají dívky než chlapci.

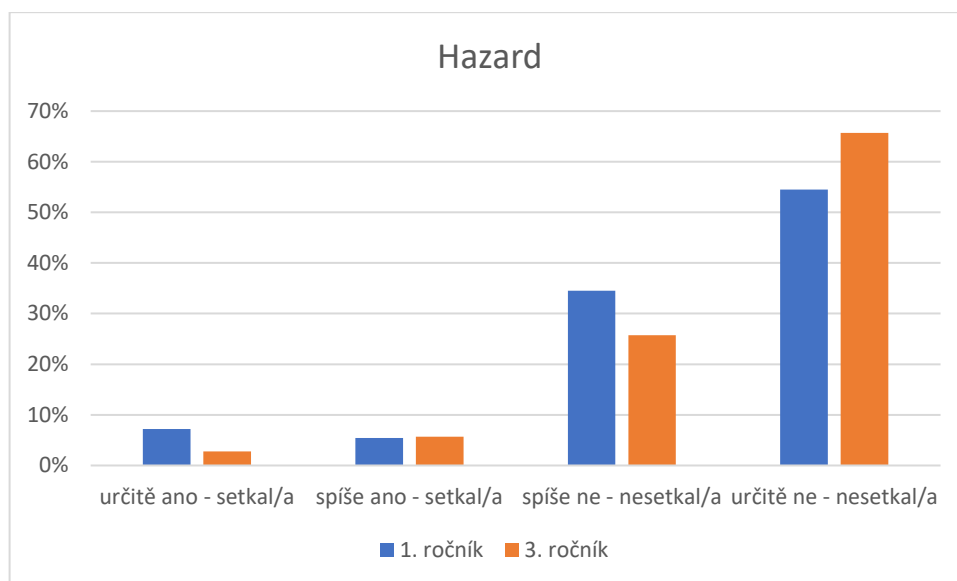
Graf č. 7 – Závislost na internetu

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že žáci prvního ročníku se s jevem závislosti na internetu určitě či spíše setkávají než žáci třetího ročníku, kteří uvádějí, že se s tímto jevem závislosti spíše setkávají, než určitě setkávají. Významný nepoměr se v tabulce i grafu ukazuje u otázky závislost určitě ano a závislost určitě ne. Z výzkumu vyplynulo, že se k závislosti na internetu přiznávají dívky ze třetího ročníku než ostatní respondenti ve větší míře.

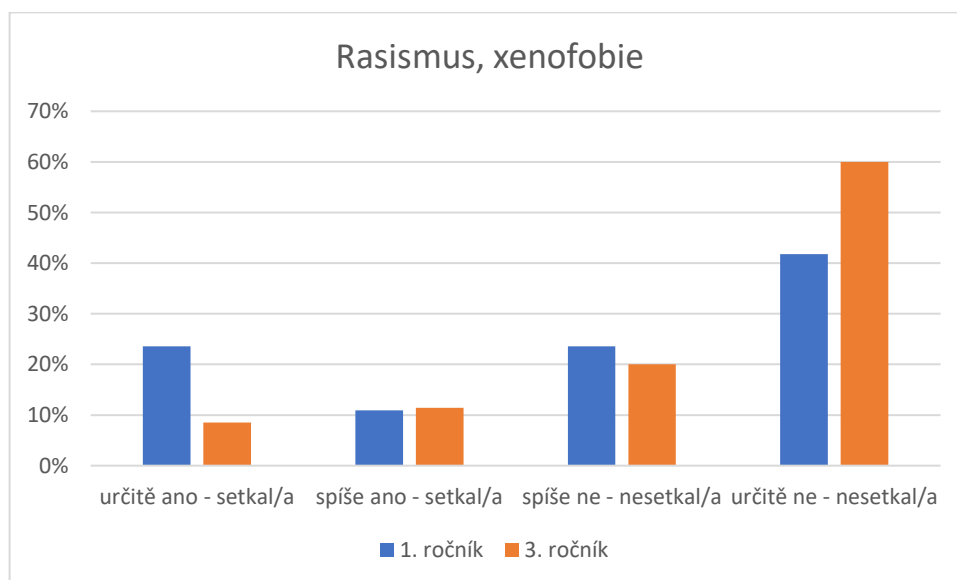
Graf č. 8 – Hazard

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že se s tímto jevem žáci bez ohledu na věk spíše ani určitě nesetkávají ve školním prostředí.

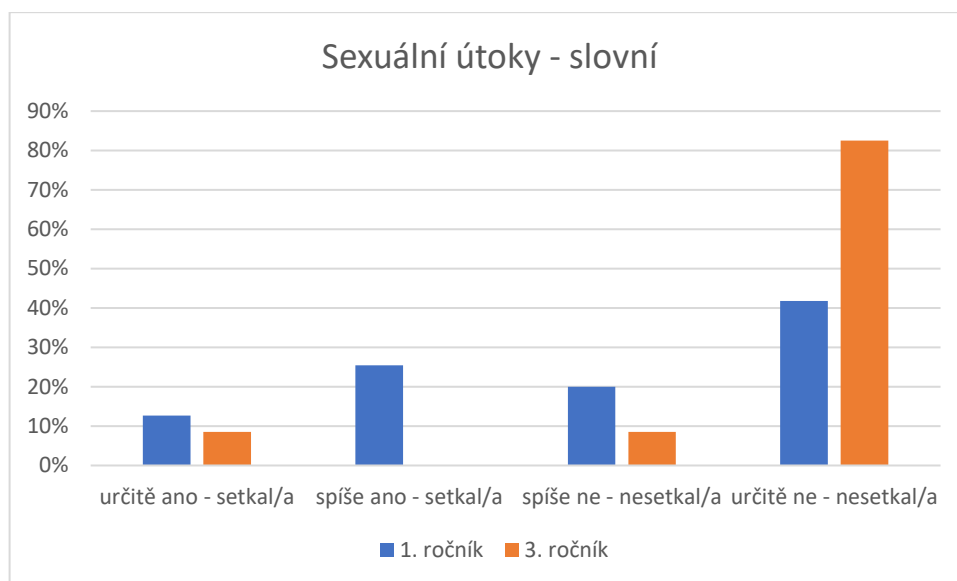
Graf č. 9 – Rasismus, xenofobie

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že jak žáci prvního i třetího ročníku inklinují ve svých odpovědích, že se s tímto jevem ve školách spíše ani určitě nesetkávají. Ale je nutné konstatovat, že žáci z prvního ročníku u výskytu rasismu či xenofobie jak chlapani i dívky uvedli, že s tímto jevem ve škole ve 23,6 % určitě setkali.

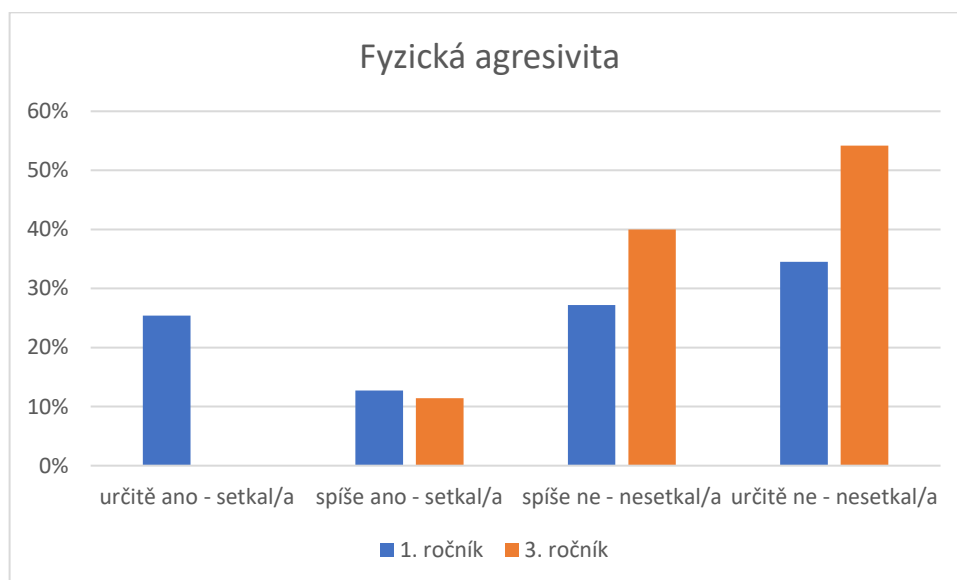
Graf č. 10 – Sexuální útoky – slovní

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že žáci třetího ročníku výskyt slovních sexuálních útoků v 82,5 % neuvádějí. Žáci prvního ročníku tento jev zmiňují, a to v odpovědi spíše ano 25,4 % a popírají jej v 41,8 %.

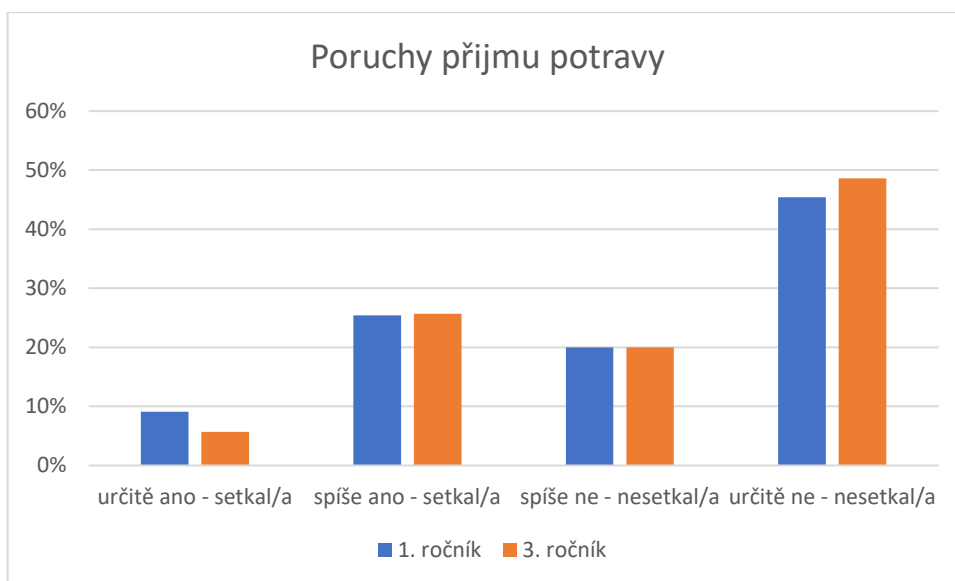
Graf č. 11 – Fyzická agresivita

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že žáci z prvního ročníku se s fyzickou agresivitou na škole ve velmi podobné míře určitě setkali i určitě nesetkali. Kdežto, žáci třetího ročníku se ve velmi nízkém počtu s agresivitou spíše setkali a ve velmi vysoké míře již v tomto věku určitě či spíše nesetkali.

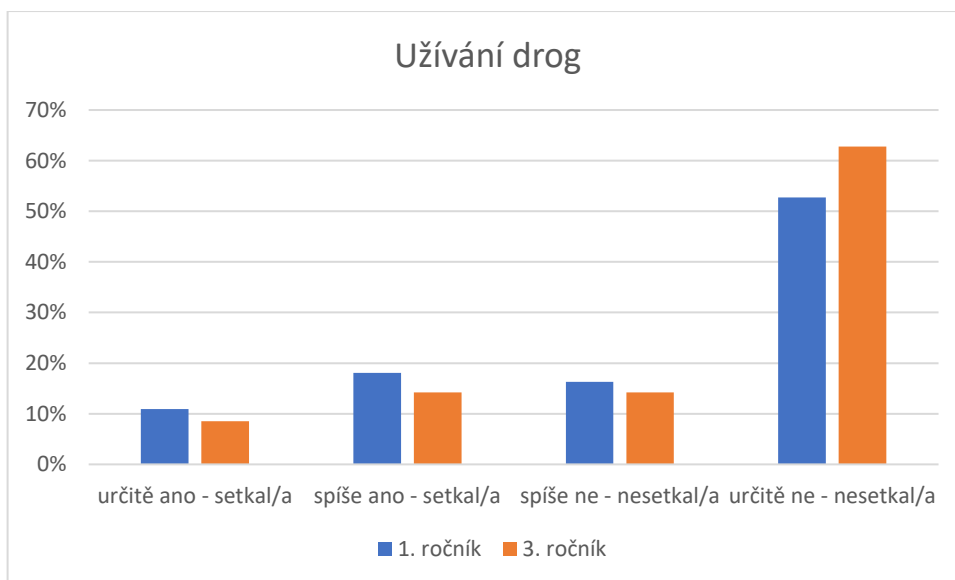
Graf č. 12 – Poruchy příjmu potravy

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že výskyt jevu poruchy příjmu potravy se bez ohledu na věk u žáků ve školách vyskytuje, a to ve cca 26 % a nevyskytuje v průměru už 48 % oslovených. Z průzkumu bylo zajímavé u tohoto jevu, že nebyl patrný rozdíl v odpovědích mezi dívkami či chlapci.

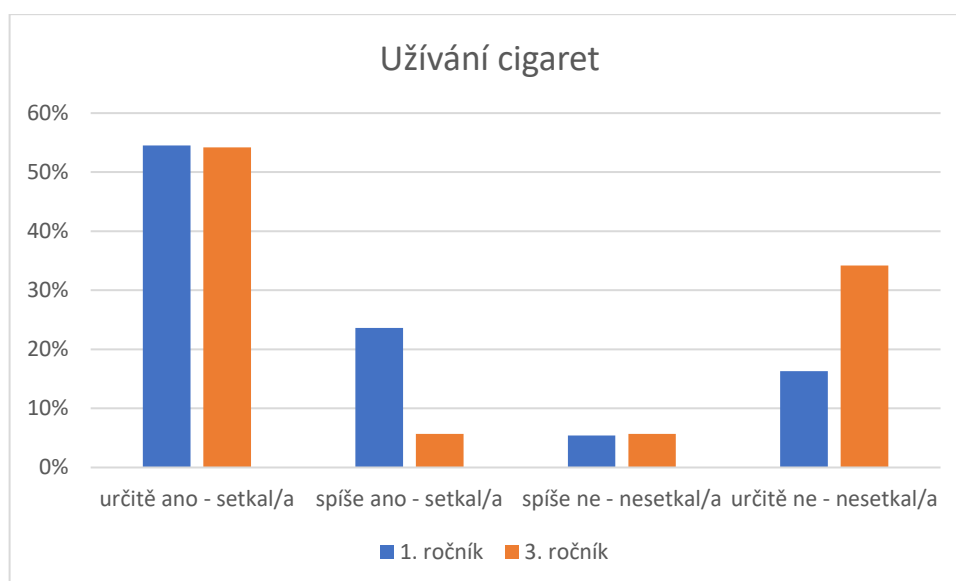
Graf č. 13 – Užívání drog

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že žáci bez ohledu na věk užívání drog ve škole popírají v odpovědi určitě ne, nesetkali se s drogou, kdežto jedna třetina z nich uvádí, že se s drogou ve škole spíše setkali. Zajímavostí je, že užívání drog ve školách se nevyskytuje v takové míře jako u konzumace alkoholu, kde vyšlo vyšší procento setkání s tímto jevem.

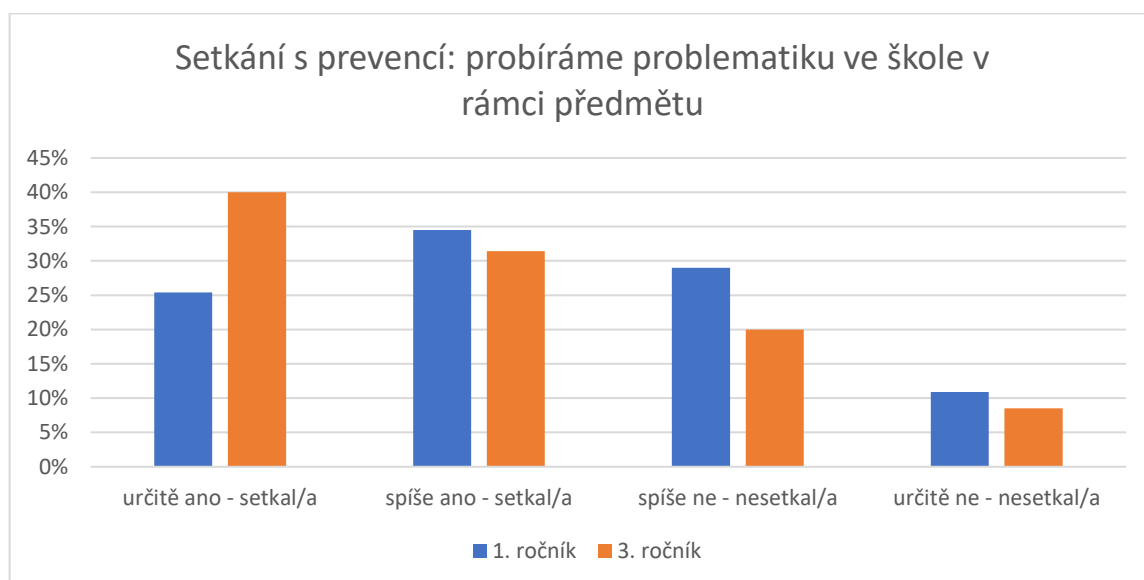
Graf č. 14 – Užívání cigaret

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že užívání cigaret je v dnešní době ve školách bez ohledu na věk žáků největším fenoménem v rámci výskytů patologických jevů. Všichni oslovení bez ohledu na věk udávají jeho užívání ve školním prostředí více jak v 54 %. Mladší žáci je i v nižší míře uvádějí jako jev, se kterým se nesetkávají na školách oproti starším žákům ze třetího ročníku, kteří jeho neuzívání ve školách ve vyšší míře přiznávají.

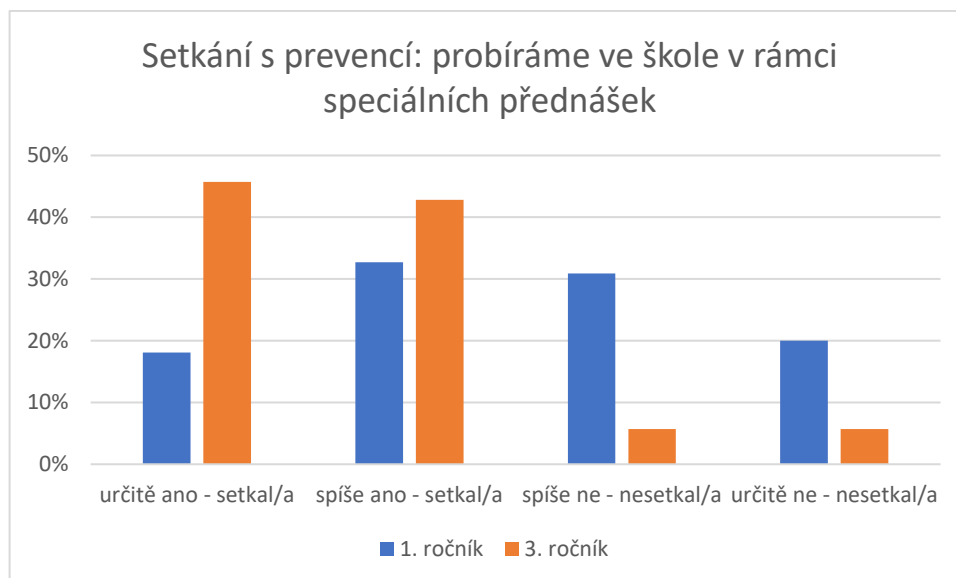
Graf č. 15 – Setkání s prevencí: probíráme problematiku ve škole v rámci předmětu

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že žáci prvního i třetího ročníku ve svých odpovědích vykazují, že se s prevencí v rámci daného předmětu setkávají a v průměru v 9 % na školách nesetkávají.

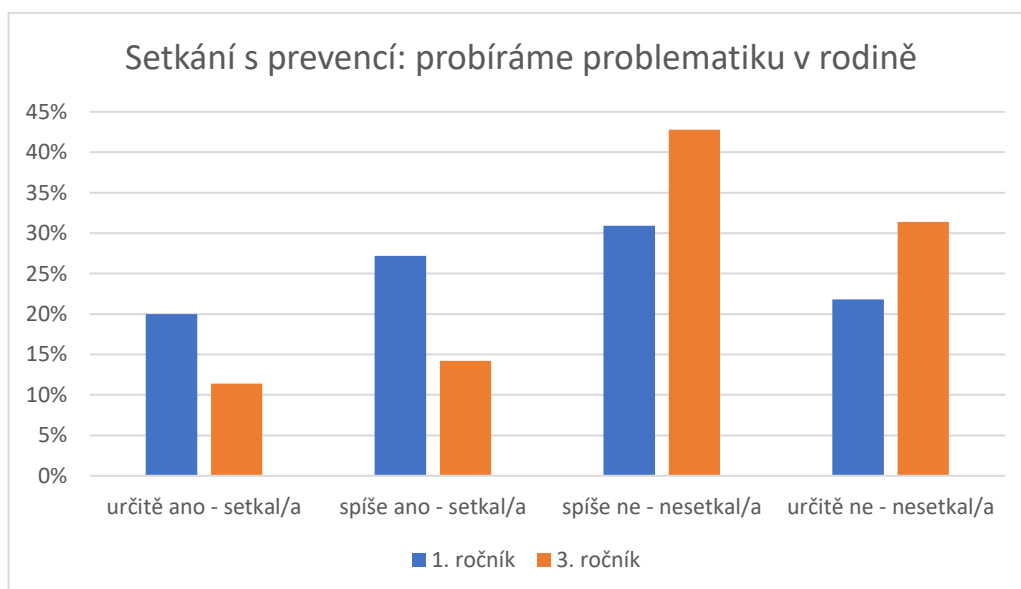
Graf č. 16 – Setkání s prevencí: probíráme ve škole v rámci speciálních přednášek

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že žáci třetího ročníku vykazují vyšší procento probírání prevence v rámci speciálních přednášek, kdežto žáci prvního ročníku uvádějí shodně i setkání i nesetkání s prevencí v rámci speciálních přednášek.

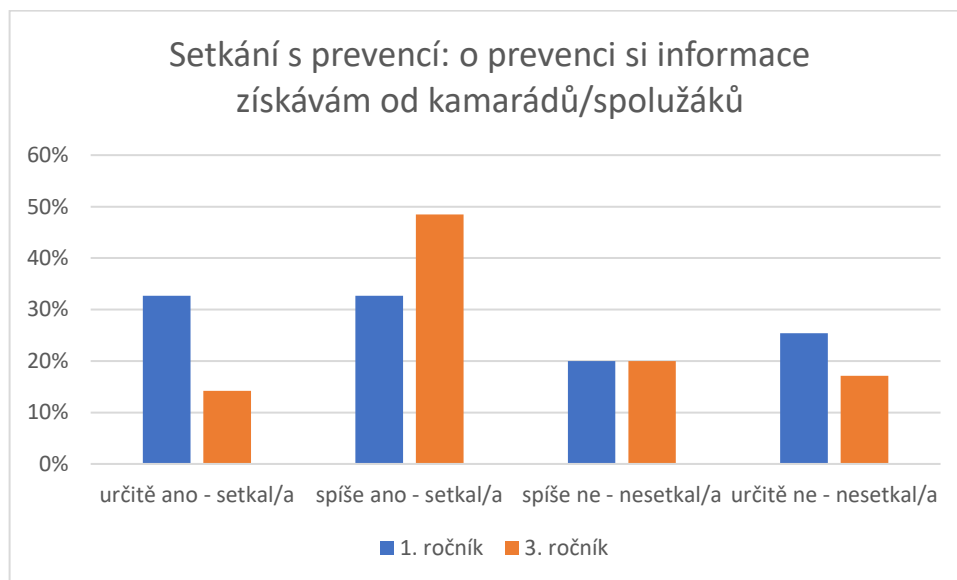
Graf č. 17 – Setkání s prevencí: probíráme problematiku v rodině

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že zde hraje velkou roli věk respondentů a to, že starší žáci třetího ročníku v rodinách tuto problematiku neuvádějí, kdežto mladší žáci z prvního ročníku ji ve stejné míře uvádějí i neuvádějí.

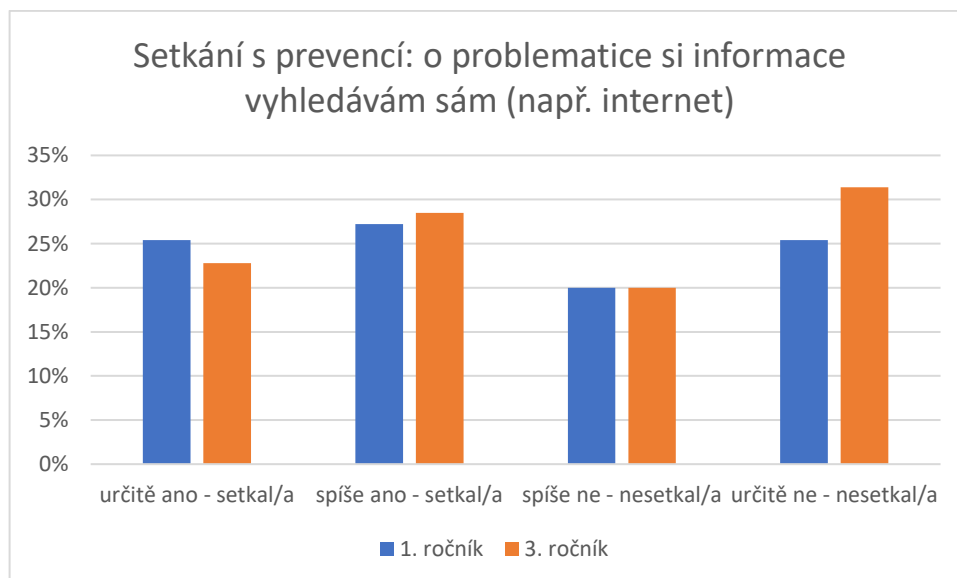
Graf č. 18 – Setkání s prevencí: o prevenci si informace získávám od kamarádů/spolužáků

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že starší žáci problematiku prevence mezi svými spolužáky a kamarády probírají více než mladší žáci z prvního ročníku.

Graf č. 19 – Setkání s prevencí: o problematice si informace vyhledávám sám (např. internet)

Zdroj: vlastní tvorba

Z grafu vyplývá, že bez ohledu na věk si polovina žáků dokáže vyhledat informace o patologických jevech na internetu a přesná polovina si informace spojené s prevencí na internetu nevyhledává.

ŠIKANA VE ŠKOLE – z provedeného šetření je patrné, jak se má hlavní hypotéza v této otázce nepotvrdila, kdy s přibývajícím a vyšším věkem žáků je výskyt šikany ve škole velmi nízký. Ještě žáci prvního ročníku výskyt potvrzují v odpovědi určitě ano, spíše ano a to pod 10 % dotazovaných, což zajisté souvisí s jejich věkem, nízkou adaptací na nové školní prostředí a nízkým dopadem používaných preventivních programů ve škole.

KYBERŠIKANA – stejný závěr jako u šikany ve škole. Ani v kyberprostoru už se žáci třetího ročníku s tímto druhem šikany s vyšším věkem ve škole nepotkávají. Také zde se potvrzuje má hlavní hypotéza. Zde se také potvrzuje efektivní účinnost preventivních opatření v podobě preventivních programů ve škole, a to zejména u starších studentů, kteří se dokážou bránit tomuto jevu a jsou dostatečně informováni a proškoleni.

ZÁŠKOLÁCTVÍ – z výsledků šetření je patrné, že se odpovědi rozdělily na polovinu, kdy žáci třetího ročníku skoro ve stejném procentuálním zastoupení uvádějí, že se se záškoláctvím spíše setkali 31,4 % a určitě nesetkali ve výši 34,3 %. Z tohoto výsledku lze usuzovat, že žáci třetího ročníku buď za školu spíše jdou či nejdou a tuto volbu volí každý druhý student tohoto ročníku. Kdežto žáci prvního ročníku se se záškoláctvím určitě setkávají, či spíše setkávají, ale vyšší procento odpovědí bylo zaznamenáno, že se s tímto jevem určitě nesetkali. Zde ještě částečně zřejmě doznívá povědomost z nižšího stupně vzdělávání (ZŠ) o tom, že školní docházka je povinná.

KONZUMACE ALKOHOLU – žáci prvního ročníku v odpovědi určitě ano u výskytu požívání alkoholu ve škole uvádějí odpovědi pod hranicí 20 %, ale více jak polovina z nich odpovídá na tuto otázku, že určitě se nesetkali ve 47 % s požíváním alkoholu ve škole. Zde je zajímavé, jak přítomnost požívání alkoholu ve škole ve větším procentu uvádějí žáci prvního ročníku než žáci třetího ročníku. Velmi podobně shodně však uvádějí k tomuto odpověď určitě nesetkali.

VANDALISMUS – u tohoto jevu je ve výsledku výzkumu velmi dobře patrné, jak se tady potvrdila má hlavní hypotéza, kdy s přibývajícím věkem se tento výskyt na školách potlačuje. Jak si již starší žáci dokážou svůj majetek ohlídat, či berou v potaz tu věc, že i s cizím majetkem má být nakládáno tak, aby na něm nevznikla žádná škoda. Zde bych potvrdila i vedlejší hypotézu a to tu, že jsou jim známy trestně právní důsledky způsobené vyšší škodou na majetku, které mohou zapříčinit spáchání přestupku či trestného činu v oblasti majetkových deliktů. U žáků prvního ročníku je také z výsledků patrné, že prevence v oblasti odborných přednášek na škole je zde velmi žádoucí.

KRÁDEŽE – z výsledků je zde patrné, že výskyt krádeží je ve škole patrný i v odpovědích spíše ano, určitě ano vyskytující se i u žáků třetího ročníku, kde předpokládáme, že výše způsobené škody a jejich věk už hraje významnou roli. Žáci jsou díky preventivním programům již poučeni a srozuměni s tím, kdy by se mohli dostat do potíží, proto usuzují, že zde mají žáci na mysli pouze drobné krádeže. U žáků z prvního ročníku je vidět, že je potřeba školy, aby se jim dostávalo již v tomto věku preventivní podpory formou přednášek v rámci předmětu či v oblasti odborné podpory.

ZÁVISLOST NA INTERNETU – žáci z prvního ročníku ve vysokém procentu uvádějí výskyt tohoto jevu v odpovědích určitě ano i spíše ano, pak u negativní odpovědi se procento prudce snižuje. U starších žáků je zajímavostí, že vysoké procento odpovědi výskytu tohoto jevu je u odpovědi spíše ano, kdy je patrné, že s přibývajícím věkem žáci laborují či už zvažují možné riziko a možná i uvědomění si závislosti na internetu jako patologii. K mírnějšímu sestupu v procentech se u starších žáků i vyskytuje odpověď spíše ne, určitě ne. Tam je patrné, že uvědomění si existence závislosti na internetu je zde s přibývajícím věkem daleko vyšší než u žáků mladších.

HAZARD – výskyt tohoto jevu v průzkumu shodně žáci bez ohledu na věk ve škole popírají. Velké procento odpovědí spíše ne, určitě ne má zřejmě za důsledek správného dopadu prevence na škole, možná i promluvy s kamarády, spolužáky, možná působení i v rodině. Další možností je i to, že v tomto věku nemají žáci finanční prostředky či jiné prostředky na to, aby hazard vůbec byl v tomto věku žáky ve školách provozován.

RASISMUS, XENOFOBIE – z průzkumu je vidět vyšší procento výskytu v odpovědi určitě ano u žáků z prvního ročníku, což je zajímavé a možná odpovídá skutečnosti, že v prvním ročníku se žáci potkávají ve třídě z různých škol, skupin, neznají se, a i příslušnost k určité skupině či rase, zde hraje významnou roli. Žáci třetího ročníku uvádějí vysoké procento u odpovědi určitě ne, což může potvrdit hlavní hypotézu o roli vyššího věku, kdy patologický jev mizí a žák si uvědomuje dobře škodlivost tohoto jevu, ať je to díky preventivnímu programu ve škole či vyhledáním informací na internetu nebo rozmluvou mezi spolužáky a v rodině.

SEXUÁLNÍ SLOVNÍ ÚTOKY – výskyt tohoto jevu ve škole žáci nepopírají v nízkém procentu odpovědí, a to bez ohledu na věk, zajímavé je výskyt odpovědí spíše ano u žáků z prvního ročníku. Vysoké procento přes 82 % u odpovědí určitě ne u žáků třetího ročníků hovoří o tom, že zde už s přibývajícím věkem roste vysoká míra uvědomění si jejich individuální osobnosti a její ochrany. Plyne z toho pro školu možnost většího pokrytí preventivních programů formou odborných přednášek zejména u žáků prvního ročníku, kteří ve svých odpovědích potvrzují výskyt tohoto jevu ve škole. Hlavní hypotéza výzkumu je zde potvrzena.

FYZICKÁ AGRESIVITA – i zde u tohoto jevu se velmi pěkně potvrdila hlavní hypotéza, že s přibývajícím věkem žáků jev vymizí, či si s ním žáci dokážou poradit. Zde je patrné u žáků z nižšího ročníku, že potřeba preventivních programů je na místě. Záleží pak na škole, kterou formu preventivního programu upřednostní. Z výsledků je patrné, jak mladší žáci mají ještě potřebu řešit své problémy násilím, agresí. Nemají správný úsudek o následcích svého jednání a nemají potřebný rozhled o tom, jak situaci jinak řešit.

PORUCHY PŘÍJMU POTRAVY – z výsledků šetření je patrné, že bez rozdílu věku se s tímto patologickým jevem žáci spíše ano potkávají, a to ve stejné míře. Stejně výsledky obsahují i bez rozdílu věku odpovědi určitě ano a poměrně vysoké procento má zastoupení odpovědi určitě ne, opět bez rozdílu věku. Zde se naše hypotéza nepotvrzuje, je vidět, že s tímto jevem se žáci potkávají během docházky na střední škole, bez rozdílu, v jakém ročníku jsou. Zde se potvrzuje naše vedlejší hypotéza a to, že zde hraje velkou roli škola, rodina, přátelé spolužáci či vyhledávání na internetu, aby správně a vhodně dokázali pokrýt a minimalizovat tento jev, který zřejmě u dívek má negativní vliv na jejich zdravý a správný postoj k životu.

UŽÍVÁNÍ DROG – žáci bez rozdílu věku užívání drog potvrzují v odpovědi určitě ano i spíše ano, a to ve stejném procentuálním počtu, ale zároveň výskyt drog ve škole shodně ve vysokém počtu popírají v odpovědi určitě ne. Zde opět se potvrzuje spíše naše vedlejší úvaha o potřebě preventivních odborných přednášek, preventivního programu na školách a spolupráce školy a rodiny, aby se tento jev ve škole dokázal minimalizovat na velmi nízkou úroveň výskytu.

UŽÍVÁNÍ CIGARET – z výzkumu je patrné, že snadná dostupnost získat, nakoupit si cigarety hraje u žáků velkou roli. Ve vysokém procentu obě skupiny žáků uvádějí jejich užívání ve škole (v okolí školy? školou určeném místě?), nízké je procento těch, kteří uvedli odpověď spíše ne, ale zajímavé jsou výsledky u odpovědi určitě ne, tam je vidět potvrzení hlavní hypotézy o tom, že starší žák si uvědomuje rizikost, možná mnohdy i protiprávnost tohoto výskytu ve školním prostředí a výskyt odpovědí u starších žáků jsou zde oproti mladším žákům výraznější.

SETKÁNÍ S PREVENCÍ – PROBÍRÁME PROBLEMATIKU V RÁMCI PŘEDMĚTU VE ŠKOLE – zde jsou vidět velmi pěkně zřejmě ve větší míře cílené přednášky pedagogů (odborně vzdělaných) u žáků ve třetím ročníku. Shodné jsou pak procenta u další odpovědi žáků bez rozdílu věku, což by mělo potvrzovat naši vedlejší hypotézu o tom, že vhodně postavené preventivní programy na škole probírané v rámci předmětu mají pozitivní vliv na žáky. Lepší dopady prevence má zřejmě u těch starších žáků, a to právě vzhledem k jejich vyššímu věku, mentální a rozumové vyspělosti.

SETKÁNÍ S PREVENCÍ – PROBÍRÁME VE ŠKOLE V RÁMCI SPECIÁLNÍCH PŘEDNÁŠEK - v tomto výsledku se objevují zajímavosti související s věkem žáků, kdy starší žáci uvádějí velmi vysoké procento výskytu odborných preventivních přednášek na jejich škole, a naopak žáci prvního ročníku uvádějí shodné procento u výskytu přednášek v odpovědích spíše ano, spíše ne. Opět to pravděpodobně potvrzuje hlavní hypotézu výzkumu, kdy škola volí odborné přednášky v rámci preventivního programu spíše pro žáky staršího ročníku. Ovšem shodnost výše výskytu u žáků z prvního ročníku v odpovědích spíše ano, spíše ne, ukazuje na nedostatečnou věkovou vyzrálost žáků.

SETKÁNÍ S PREVENCÍ V RODINĚ – PROBÍRÁME PROBLEMATIKU V RODINĚ – z výsledků plyne, že rodina se u žáků z prvního ročníku ukázala ještě jako důležitá součást jejich osobnostního rozvoje, kdy rodiče ještě v tomto věku mají vliv na formování svého dítěte. U starších žáků z výsledků plyne, že se už rodičům nesvěřují v takové míře s problematikou nežádoucích jevů, se kterými se potýkají ve škole.

SETKÁNÍ S PREVENCÍ – O PREVENCI SI ZÍSKÁVÁM INFORMACE OD KAMARÁDŮ / SPOLUŽÁKŮ – šetření ukázalo, jak zejména u mladších žáků je potřeba si promluvit s kamarádem / spolužákem velmi významnou součástí jejich existence ve školním prostředí. I žáci třetího ročníku převažují v této otázce s odpovědí spíše ano. Mírně zvýšený ukazatel se nám objevuje i u mladších žáků v odpovědi určitě ne, to zřejmě odpovídá tomu jevu, kdy se žáci v prvním ročníku tolik neznají, a tudíž nemají potřebu se navzájem svěřovat s problémy, které je ve škole trápí.

SETKÁNÍ S PREVENCÍ – O PROBLEMATICE SI INFORMACE VYHLEDÁVÁM SÁM – z grafu je patrné, že polovina žáků bez ohledu na svůj věk si potřebné informace o nežádoucích jevech ve škole hledá sama v kybernetickém či jiném prostředí a druhá polovina takto nečiní a užívá jiné možnosti, kde se o těchto jevech mohou dozvědět. Dokazuje to, že tato generace ještě pořád

dokáže mezi sebou komunikovat a vzájemná komunikace mezi lidmi je pořád silnou součástí jejich životů i přesto, že ve stejné míře si dokážou pomoci žáci sami za pomoci využití jiných forem komunikace.

6.3.1 Cíle hypotéz

Cíl hlavní hypotézy

Čím je student ve vyšším ročníku studia, tím větší jsou i jeho získané zkušenosti s různými druhy sociálně patologických jevů ve škole. Z šetření a výzkumu u otázek č. 1-14 dotazníku k výskytu sociálně patologických jevů ve škole se má hlavní hypotéza nepotvrdila. Podstatnou roli zde hraje věk žáka. Čím vyššího věku žák dosáhne, tím lépe dokáže vzhledem ke svým zkušenostem detekovat existenci patologického nežádoucího jevu, míru jeho rizikovosti a tím i snížit riziko dopadu tohoto jevu vůči své osobě. Tento výsledek můžeme připisovat k vyšší rozumové a mentální úrovni u starších žáků než u žáků s nižším věkem. Dále i větší mírou adaptace a jejich socializace.

Cíl vedlejší hypotézy

Preventivní programy využívané školou reflektují výskyt syndromu rizikového chování ve škole. Z provedeného výzkumu bylo zjištěno, že škola užívá preventivní programy jako jeden z nástrojů, které dokážou žákům zprostředkovat odpovědi a získat dovednosti k detekci výskytu syndromu rizikového chování ve škole. Z odpovědí se jeví programy užívané školou pro žáky efektivní a jimi akceptované a potřebné. Vedlejší hypotéza průzkumu se potvrdila.

Závěr

Téma bakalářské práce bylo zacíleno do oblasti výskytu nejčastějších druhů rizikového chování u žáků na střední škole. Rizikové chování je tématem, které bude vždy hýbat děním uvnitř školy. Není v současné době školy, která by se tomuto tématu vyhnula, či jej nikdy neřešila. Práce představuje formy a druhy tohoto chování, popisuje jednotlivé fáze tohoto jevu. Vypichuje a definuje nejrizikovější chování ve škole jako je šikana, záškoláctví, kyberšikana a krádeže. Popisuje většinu těchto rizik, které jsou pro školní prostředí nejtypičtější a také nejrizikovější. Poukazuje na skutečnost, že nejlepší cestou je předcházet těmto jevům s uplatněním motta, že dobrá prevence se musí vyplatit. Mnohdy se musíme smířit i se skutečností, že škola tyto nežádoucí jevy zcela nevymýtí. Je potřeba přijmout závěr, že problém existuje, a proto na něm musí škola spolupracovat s více subjekty. Další cestou, jak zmírnit dopady rizikového chování žáků ve školním prostředí je spolupracovat s prostředím, ze kterého žák pochází. Tedy dobrá spolupráce školy a rodiny. Je nutné vycházet i z toho, že právě příčiny rizikového chování tkví z velké části v každodenním životě, v rodině, ve škole i v místní komunitě. Často se na toto zapomíná nebo tato důležitost není vnímána.

Ve školním prostředí narážíme mnohdy na ignorování vážnosti této problematiky. Zakrýváním drsné a syrové reality nezvládnutého násilí se problémy nijak nevyřeší. Proto je dobré se nebát věnovat těmto negativním projevům v podobě rizikového chování ve škole velkou pozornost, přistupovat k jednotlivcům individuálně. Učitel by měl sám chtít dobrovolně se žákem komunikovat. Zejména vybudovat v něm pocit bezpečí, jistý druh přátelství. Na druhé straně by si měl udržet autoritu, která žáka přivede ke své vlastní zodpovědnosti za své chování.

Nezbytností je dobrá znalost problematiky, důslednost v dodržování nastavených pravidel chování žáků ve školním prostředí. Dlouhodobá, efektivní a individuální péče směrem k žákovi, kdy se dají posléze tyto přístupové metody evaluovat, porovnávat, měřit a v podobě dobré praxe předávat dál, to by měla být dobrá cesta k prevenci rizikového chování na školách. T.G. Masaryk mluvil o „drobné denní práci jako naplnění člověčenství“, kdy je prokázáno, že ta pak přináší plody i pro zdravý vývoj mládeže.

Cílem Bakalářské práce bylo tedy vydefinovat a popsat výskyt nejčastějších patologických jevů rizikového chování ve škole. Výzkum byl zaměřen na žáky Střední školy živnostenské Sokolov, příspěvková organizace. Byla použita kvantitativní výzkumná metoda, jako nástroj byl použit dotazník vlastní tvorby. Výsledky výzkumného šetření byly zpracovány do grafů. Potvrzena byla pouze vedlejší hypotéza. U hlavní hypotézy k potvrzení nedošlo. I díky výsledkům výzkumu jsem cíl bakalářské práce splnila.

Využití výsledků pro školní praxi

Vyhodnocení dotazníkového šetření jsem jako zpětnou vazbu, ale i po vzájemné domluvě zaslala na e-mailovou adresu zástupkyně ředitelky školy, která mi poskytla provedení realizace samotného průzkumu ve škole. S paní zástupkyní jsem byla dlouhodobě v kontaktu, už při výběru tématu mé bakalářské práce. Tato je i přímou nadřízenou metodičky prevence na škole, se kterou je v přímém kontaktu. Výsledky šetření jsme pouze okrajově telefonicky konzultovaly s paní zástupkyní, jelikož v době, kdy jsem dotazníkové šetření ukončila probíhaly na škole závěrečné zkoušky. Bylo domluveno, že samotné šetření si od paní zástupkyně převezme metodik prevence a po mém doporučení a jeho uvážení, provede aktualizaci minimálního preventivního programu na škole včetně mnou zasláných odkazů pro žáky jako možné odkazy, kde mohou ve zkoumané oblasti hledat další užitečné rady a doporučení.

Seznam použité literatury

BIBLIOGRAFICKÉ ZDROJE:

1. BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, 260 s. ISBN 978-80-7387-436-0.
2. JANOŠOVÁ, Pavlína. *Psychologie školní šikany*/ L. Kollerová, K. Zábrodská, J. Kressa, M. Dědová. Vydání 1. Praha: Grada, 2016, 416 s. ISBN 978-80-247-2992-3.
3. KABÍČEK, Pavel, CSÉMY, Ladislav, HAMANOVÁ, Jana a kolektiv. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*, Praha: Triton, 2014, 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.
4. KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-87-5.
5. KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vydání 1. Praha: Portál, 1997, 128 s. ISBN 80-7178-123-1.
6. PaedDr. MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminality školní mládeže*, Praha: Grada, 2015, 192 s. ISBN 978-80-247-9761-8.
7. MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: situace, východiska, programy*. Vydání 1. Praha: Portál, 1998, 336 s. ISBN 80-7178-226-2.
8. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže*, Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28
9. *Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních*, Dokument č.j. MSMT-21149/2016
10. NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kolektiv. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vydání 1. Praha: Grada, 2014, 152 s. ISBN 978-80-247-4042-3.
11. ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi, jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
12. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání 2. Praha, Univerzita Karlova v Praze, 2012, 523 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
13. MACHOVÁ, Jitka, KUBÁTOVÁ, Dagmar a kol. *Výchova ke zdraví*. Vydání 1. Praha, Grada, 2009, 296 s. ISBN 978-80-247-2715-8.
14. KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN, 1983. 790 s. ISBN 14-545-83, str. 555
15. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
16. MATOUŠEK Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

GOOGLE. Vyhledávání (online) (citace 04.09.21) Dostupné z WWW

<https://www.google.cz/?hl=cs>

LINKA BEZPEČÍ. (online) (citace 04.09.2021) Dostupné z WWW <https://www.linkabezpeci.cz/>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Soubor respondentů.....	34
--	----

Seznam grafů

Graf č. 1 – Šikana ve škole.....	34
Graf č. 2 – Kyberšikana, šikana na soc. sítích.....	35
Graf č. 3 – Záškoláctví.....	35
Graf č. 4 – Konzumace alkoholických nápojů.....	36
Graf č. 5 – Vandalismus.....	37
Graf č. 6 – Krádeže.....	37
Graf č. 7 – Závislost na internetu.....	38
Graf č. 8 – Hazard.....	39
Graf č. 9 – Rasismus, xenofobie.....	39
Graf č. 10 – Sexuální útoky – slovní.....	40
Graf č. 11 – Fyzická agresivita.....	40
Graf č. 12 – Poruchy příjmu potravy.....	41
Graf č. 13 – Užívání drog.....	41
Graf č. 14 – Užívání cigaret.....	42
Graf č. 15 – Setkání s prevencí: probíráme problematiku ve škole v rámci předmětu.....	42
Graf č. 16 – Setkání s prevencí: probíráme ve škole v rámci speciálních přednášek.....	43
Graf č. 17 – Setkání s prevencí: probíráme problematiku v rodině.....	43
Graf č. 18 – Setkání s prevencí: o prevenci si informace získávám od kamarádů/spolužáků.....	44
Graf č. 19 – Setkání s prevencí: o problematice si informace vyhledávám sám (např. internet)...	44

Přílohy

Příloha č. 1

Skladba studentů SŠŽ a přehled studijních oborů dle ročníků školního roku 2020/21

Denní forma studia

Kód	Název oboru	1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník	Celkem
Obory zakončené maturitní zkouškou						
7241M01	Knihovnické a informační systémy a služby	6	12	6	21	45
6941L04	Kosmetické služby	14	13	9	9	45
Celkem		20	25	15	30	90
Obory zakončené výučním listem						
6652H01	Aranžér	23	15	16	-	54
2954H01	Cukrář	24	23	15	-	62
6551H01	Kuchař-číšník	13	14	19	-	46
6551H01	Číšník-servírka	15	13	6	-	34
6551H01	Kuchař	15	18	12	-	45
6951H01	Kadeřník	35	32	24	-	91
3356H01	Truhlář	15	16	11	-	42
2953H01	Pekař	10	3	-	-	13
6551E02	Provoz společného stravování	15	15	-	-	30
3357E01	Zpracování dřeva	9	6	-	-	15
2951E02	Pekařské práce	9	-	-	-	9
2951E01	Cukrářské práce	13	10	8	-	31
Celkem		196	165	111	-	472

Nástavbové studium – denní forma studia

6441L51	Podnikání	32	18	-	-	50
6941L52	Vlasová kosmetika	10	8	-	-	18
Celkem		42	26	-	-	68

Denní studium celkem	258	216	126	30	630
-----------------------------	------------	------------	------------	-----------	------------

Nástavbové studium – dálková forma studia

6441L51	Podnikání	0	17	0	-	17
---------	-----------	---	----	---	---	----

Celkem k 30. 9. 2020	258	233	126	30	647
-----------------------------	------------	------------	------------	-----------	------------

Zdroj: Výroční zpráva SŠŽ Sokolov 2020–2021

http://www.zivnostenska-sokolov.cz/images/Dokumenty_ssz/VZ/V%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%202020-2021.pdf

Příloha č. 2

Dotazník

Milí studenti, jmenuji se Tereza Polenová a jsem studentkou MÚVS ČVUT. Obracím se na vás s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku pro potřeby mé bakalářské práce.

Instrukce: Pozorně si přečti položená tvrzení a odpověz, zda jsi se již s danou problematikou setkal/a v prostředí tvé školy. Svou odpověď, označ křížkem pouze do jednoho ze 4 sloupců.

Pohlaví (chlapec, dívka): _____ ročník: _____

Obor (učňovský): _____

Zkoumaná témata	určitě ano setkal/a	spíše ano setkal/a	spíše ne nesetkal/a	určitě ne nesetkal/a
1. Šikana ve škole				
2. Kyberšikana, šikana na soc. sítích				
3. Záškoláctví				
4. Konzumace alkoholických nápojů				
5. Vandalismus				
6. Krádeže				
7. Závislost na internetu				
8. Hazard				
9. Rasismus, xenofobie				
10. Sexuální útoky – slovní				
11. Fyzická agresivita				
12. Poruchy příjmu potravy				
13. Užívání drog				
14. Užívání cigaret				

15. Setkání s prevencí: probíráme problematiku ve škole v rámci předmětu				
16. Setkání s prevencí: probíráme ve škole v rámci speciálních přednášek				
17. Setkání s prevencí: probíráme problematiku v rodině				
18. Setkání s prevencí: o prevenci si informace získávám od kamarádů/spolužáků				
19. Setkání s prevencí: o problematice si informace vyhledávám sám (např. internet)				

